



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF OVCHARENKO AND KOLOS v. UKRAINE)**

(Заяви № 27276/15 і № 33692/15)

РІШЕННЯ

Ст. 8 • Приватне життя • Ст. 6 (цивільний аспект) • Справедливий розгляд справи судом • Звільнення суддів Конституційного Суду України за участь в ухваленні спірного рішення без чіткого тлумачення інкримінованого їм «порушення присяги» та обсягу їхнього функціонального імунітету • Відсутність законодавчих змін з часу ухвалення рішення у справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*) для забезпечення кращої передбачуваності • Під час звільнення суддів Конституційного Суду України Верховною Радою України вирішальне значення мають максимальна обережність і детальне обґрунтування • Використання національними органами влади своїх дискреційних повноважень, яке підірвало принцип юридичної визначеності, не було виправдано контекстом масових протестів і позачерговою зміною державної влади • Неналежний судовий розгляд, під час якого не було надано розгорнутої відповіді на ключові питання • Чітка тенденція європейських країн щодо суворого та обмеженого переліку підстав для застосування покарання до суддів Конституційного Суду • Розмежування спірного тлумачення або застосування закону, з одного боку, та серйозного і грубого порушення закону, сваволі, серйозного спотворення фактів або очевидної відсутності юридичних підстав для застосування судового заходу, з іншого • Справи щодо відповідальності суддів вимагають розгляду суб'єктивної сторони стверджуваної неправомірної поведінки

СТРАСБУРГ

12 січня 2023 року

ОСТАТОЧНЕ
12.04.2023

*Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44
Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.*

У справі «Овчаренко та Колос проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Жорж Раварані (*Georges Ravarani*), Голова,
Юлія Антоанелла Моток (*Iulia Antoanella Motoc*),
Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*),
Марія Елосегі (*María Elósegui*),
Маттіас Гуйомар (*Mattias Guyomar*),
Катержіна Шімачкова (*Kateřina Šimáčková*),
Микола Гнатовський (*Mykola Gnatovskyy*), судді,

та Мартіна Келлер (*Martina Keller*), заступник Секретаря секції,

З огляду на:

заяви (№ 27276/15 і № 33692/15), які 20 травня і 02 липня 2015 року відповідно подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) двоє громадян України, пан В'ячеслав Андрійович Овчаренко (далі – перший заявник) і пан Михайло Іванович Колос (далі – другий заявник),

рішення повідомити Уряд України (далі – Уряд) про заяви;

зауваження сторін;

після обговорення за зачиненими дверима 29 листопада 2022 року постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ВСТУП

1. Ця справа стосується звільнення двох суддів Конституційного Суду України, як стверджується, у супереч статтям 6, 8 і 18 Конвенції.

ФАКТИ

2. Заявники народилися у 1957 та 1953 роках відповідно, і їх представляв пан А. Бущенко, який на момент подій був юристом, який практикував у м. Київ.

3. Уряд представляв його Уповноважений, пан І. Ліщина.

4. Факти справи можуть бути узагальнені таким чином.

I. ФАКТИ, ЩО ПЕРЕДУВАЛИ СПРАВІ

5. 28 червня 1996 року *Верховна Рада України* прийняла Конституцію України.

6. У грудні 2004 року вона внесла зміни до Конституції України, які, серед іншого, розширили функції парламенту у політичній системі та звузили повноваження Президента України. Можливі порушення порядку внесення цих конституційних змін стали предметом публічної

дискусії, а також обговорень в Парламентській асамблеї Ради Європи (далі – ПАРЄ), що відображено в її Резолюції 1466 (2005) від 05 жовтня 2005 року «Про виконання обов’язків та зобов’язань Україною» (див. пункт 43).

7. 04 серпня 2006 року Верховна Рада України призначила заявників на посади суддів Конституційного Суду України.

8. Того ж дня Верховна Рада України прийняла зміни до «Прикінцевих та перехідних положень» Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон «Про Конституційний Суд України»), вказавши, що Конституційний Суд України не мав повноважень перевіряти конституційність законів України про внесення змін до Конституції України.

9. 05 лютого 2008 року Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження за поданням народних депутатів щодо конституційності Закону України, яким у грудні 2004 року були внесені зміни до Конституції України. Суд зазначив, що положення Закону України «Про внесення змін до Конституції України» «вичерпали свою функцію» після набрання ними чинності. Пізніше він відмовив у відкритті конституційного провадження за поданням щодо конституційного контролю з процесуальних підстав (оскільки не були зазначені повна назва, реєстраційний номер і дата прийняття оскаржуваного Закону України).

10. 26 червня 2008 року Конституційний Суд України ухвалив рішення про визнання неконституційним положення Закону «Про Конституційний Суд України», прийнятого в 2006 році, яким з його юрисдикції були виключені закони України про внесення змін до Конституції України (див. пункт 8). Зокрема, суд зазначив, що Конституція України встановила його повноваження перевіряти конституційність прийнятих Верховною Радою України законів і в ній не наводились жодні винятки щодо законів про внесення змін до Конституції України.

11. У лютому 2010 року В. Януковича обрали Президентом України.

12. 30 вересня 2010 року Конституційний Суд України за поданням народних депутатів від липня 2010 року ухвалив Рішення про визнання неконституційними змін, внесених до Конституції України у 2004 році, встановивши, що вони були прийняті з порушенням встановленої процедури. Суд встановив, що зміни втрачали чинність з дати ухвалення Рішення, а тому відновлювалася дія попередньої редакції Конституції України. У своєму обґрунтуванні суд посилався, серед іншого, на Резолюцію ПАРЄ 1466 (2005) (див. пункти 6 і 49).

II. ПОДІЇ З ЛИСТОПАДА 2013 РОКУ ДО ЛЮТОГО 2014 РОКУ, ЗМІНА ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАЯВНИКІВ

13. Наприкінці листопада 2013 року у м. Київ розпочалися масштабні антиурядові демонстрації, які згодом поширилися на інші міста України, переросли в масові народні протести у країні, як повідомлялося, у відповідь на рішення Кабінету Міністрів України призупинити підготовку до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Наприкінці лютого 2014 року демонстрації переросли у серйозні сутички між протестувальниками та працівниками правоохоронних органів, які призвели до заподіяння численних тілесних ушкоджень та смертей (конкретні відомості див. в рішенні у справі «Шморгунов та інші проти України» (*Shmorgunov and Others v. Ukraine*), заява № 15367/14 та 13 інших заяв, пункти 9 – 17, від 21 січня 2021 року).

14. 21 лютого 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» (далі – Закон «Про відновлення дії окремих положень Конституції») для повернення до редакції Конституції України 2004 року з певними змінами. Вона також звільнила з посади Міністра внутрішніх справ України.

15. 22 лютого 2014 року Верховна Рада України встановила, що пан В. Янукович у неконституційний спосіб самоусунувся від здійснення своїх обов'язків Президента України. Того ж дня та 23 лютого 2014 року Верховна Рада України звільнила з посади Генерального прокурора України і ухвалила низку інших рішень щодо зміни вищих посадових осіб держави та функціонування виконавчої влади (конкретні відомості див. в згаданому рішенні у справі «Шморгунов та інші проти України» (*Shmorgunov and Others v. Ukraine*), пункти 44 і 45).

16. 24 лютого 2014 року Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді». Цією Постановою Верховна Рада України, посилаючись на статтю 126 Конституції України, звільнила з посади у зв'язку з «порушенням присяги» суддів Конституційного Суду України, призначених за квотою Верховної Ради України у порядку, передбаченому статтею 148 Конституції України (див. пункт 33), у тому числі заявників. Потім вона запропонувала виконуючому обов'язки Президента України та з'їзду суддів України вжити заходів для звільнення з посади у зв'язку з «порушенням присяги» інших суддів Конституційного Суду України (призначених за квотами Президента України та з'їзду суддів України відповідно). Насамкінець вона звернулася до Генеральної прокуратури України з вимогою порушити кримінальне провадження щодо

обставин, за яких Конституційний Суд України ухвалив Рішення від 30 вересня 2010 року (див. пункт 12).

17. В обґрунтуванні для ухвалення вказаної Постанови Верховна Рада України зазначила, що 30 вересня 2010 року Конституційний Суд України у неконституційний спосіб вніс зміни до Конституції України, привласнивши повноваження Верховної Ради України, порушив засадничі конституційні принципи народовладдя і розподілу влад, та змінив конституційний лад. У зв'язку з цим Верховна Рада України послалася на обґрунтування ухвали Конституційного Суду України від 05 лютого 2008 року (див. пункт 9), згідно з яким Закон України «Про внесення змін до Конституції України» «вичерпав свою функцію», ставши складовою Конституції України. Верховна Рада України також послалася на висновок Венеціанської комісії від 20 грудня 2010 року «Про конституційну ситуацію в Україні» (див. пункт 50), зазначивши, що Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року порушило питання легітимності діючих інститутів держави, оскільки Президент України та Верховна Рада України були обрані на підставі конституційних положень, які визнавалися такими, що втратили чинність; унаслідок цього Рішення Президент України набув набагато більше повноважень, ніж можна було передбачити виборцям на момент його обрання; і після цього Рішення діяльність головних органів державної влади базувалася на нормах, змінених судом, а не нормах, змінених Верховною Радою України як демократично легітимним органом.

18. Верховна Рада України також зазначила, що 29 травня 2013 року Конституційний Суд України ухвалив Рішення, яким фактично унеможливив проведення виборів у місті Києві та до Тернопільської обласної ради до жовтня 2015 року. Верховна Рада України вважала, що цим Рішенням судді Конституційного Суду України порушили права громадян обирати та бути обраними.

19. Насамкінець Верховна Рада України зазначила, що 25 січня 2012 року Конституційний Суд України ухвалив Рішення, яким дозволив Кабінету Міністрів України «вручну» регулювати рівень соціальних виплат, хоча раніше він ухвалював протилежні рішення з цього ж питання. У зв'язку з цим Верховна Рада України встановила, що судді Конституційного Суду України порушили конституційні права громадян на соціальний захист і достатній життєвий рівень.

20. Верховна Рада України дійшла висновку, що судді Конституційного Суду України, які ухвалювали зазначені Рішення, порушили свій обов'язок забезпечувати верховенство Конституції України та захищати конституційний лад і конституційні права громадян усупереч статтям 3, 19, 147 – 153 Конституції України, і ці порушення суперечили змісту присяги судді, чесному та сумлінному виконанню обов'язків суддею Конституційного Суду України.

21. У березні 2014 року заявники подали заяви про відставку, бажаючи припинити виконання обов'язків за власним бажанням, а не на підставі застосованого Верховною Радою України покарання. Водночас вони оскаржили до суду Постанову Верховної Ради України від 24 лютого 2014 року про їхнє звільнення у зв'язку з «порушенням присяги» (див. далі).

22. Окремо Генеральна прокуратура України порушила кримінальне провадження за фактом захоплення Президентом України В. Януковичем державної влади у неконституційний спосіб шляхом внесення змін до Конституції України внаслідок ухвалення незаконного Рішення Конституційним Судом України, зловживання владою суддями Конституційного Суду України та ухвалення завідомо незаконного Рішення від 30 вересня 2010 року. 04 травня 2020 року Печерський районний суд постановив ухвалу про затримання *in absentia* пана В. Януковича в межах цього кримінального провадження, а 25 березня 2021 року Київський апеляційний суд залишив цю ухвалу без змін. Провадження у справі досі триває.

III. ПРОВАДЖЕННЯ, ІНІЦІЙОВАНЕ ПЕРШИМ ЗАЯВНИКОМ

23. 27 лютого 2014 року перший заявник, посилаючись на Кодекс адміністративного судочинства України, звернувся до Вищого адміністративного суду України (далі – ВАСУ) з позовом, оскаржуючи своє звільнення.

24. 18 червня 2014 року ВАСУ визнав незаконною Постанову Верховної Ради України від 24 лютого 2014 року у частині щодо звільнення першого заявника. Він встановив, що Верховна Рада України не дотрималася процедури звільнення судді Конституційного Суду України. Зокрема, Регламент Конституційного Суду України передбачав процедуру обов'язкового попереднього розгляду справи самим Конституційним Судом України, однак цієї процедури дотримано не було. Крім того, Верховна Рада України ухвалила оскаржувану Постанову за скороченою процедурою¹, що було неможливим у випадку звільнення з посади суддів Конституційного Суду України. У своїй постанові ВАСУ також посилався на статтю 28 Закону «Про Конституційний Суд України», яка встановлювала принцип, згідно з яким судді Конституційного Суду України не несли

¹ Скорочена процедура регулюється статтями 49 і 50 Регламенту Верховної Ради України. Оскільки звичайна процедура передбачає попереднє обговорення, підготовку проектів у комітетах Верховної Ради України та їхнє включення до порядку денного пленарного засідання Верховної Ради України до його початку, у виняткових випадках ці два етапи можуть пропускатися, а питання може бути додано до порядку денного триваючого пленарного засідання Верховної Ради України і розглядатися за скороченим обговоренням.

юридичної відповідальності за результати свого голосування в цьому суді. Насамкінець ВАСУ згадав міжнародно-правові принципи стосовно незалежності судових органів і дійшов висновку, що Верховна Рада України не дотрималася цих принципів.

25. Верховна Рада України звернулася до Верховного Суду України про перегляд справи.

26. 02 грудня 2014 року Верховний Суд України скасував постанову ВАСУ та відмовив у задоволенні позовних вимог першого заявника як необґрунтованих. Він повторив факти справи, відповідні положення національного законодавства та позицію сторін, а також зазначив:

«Аналізуючи суть порушення, за вчинення якого було звільнено Овчаренка В.А., колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України вважає за необхідне зазначити, зокрема, таке.

Як зазначено у Рішенні [від 30 вересня 2010 року], підставою для розгляду справи Конституційним Судом України було твердження 252 народних депутатів про невідповідність Закону № 2222-IV Конституції України.

Вирішуючи питання, порушені у конституційному поданні вказаних вище народних депутатів, Конституційний Суд України у мотивувальній частині Рішення [від 30 вересня 2010 року] зазначив, що визнання неконституційним Закону № 2222-IV у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222-IV.

У пункті 3 резолютивної частини цього Рішення Конституційний Суд України поклав на органи державної влади обов'язок щодо невідкладного виконання зазначеного Рішення стосовно приведення нормативно-правових актів у відповідність до Конституції України від 28 червня 1996 року в редакції, що існувала до внесення до неї змін Законом № 2222-IV.

Цей висновок Конституційного Суду України, як слідує з Постанови № 775-VII, суперечить закріпленому законом порядку внесення змін до Конституції України, згідно з яким положення закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності стають невід'ємною складовою Основного Закону – окремими його положеннями, а сам закон вичерпує свою функцію.

Конституція України не уповноважує Конституційний Суд України визнавати нечинність конституційної норми, незважаючи на те, в якій юридичній формі вона була закріплена.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Конституції України саме до повноважень [Верховної Ради] України належить внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених Розділом XII цієї Конституції.

Конституційний Суд України Рішенням [від 30 вересня 2010 року], у прийнятті якого брав участь Овчаренко В.А., не забезпечив верховенства Конституції України, фактично змінив її, порушив засадничий конституційний принцип народовладдя, змінив конституційний лад України, порушив конституційний принцип розподілу влад та легітимність діючих інститутів державної влади, внаслідок чого їх діяльність стала базуватися на нормах,

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

змінених Конституційним Судом України, а не [Верховною Радою] України як уповноваженим на це органом.

Очевидна невідповідність дій Овчаренка В.А. при прийнятті Рішення [від 30 вересня 2010 року] складеній ним присязі та наслідки цих дій давали [Верховній Раді] України підстави розцінити дії Овчаренка В.А. як порушення присяги судді Конституційного Суду України та звільнити його з посади.»

27. Стосовно Рішень Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року і 29 травня 2013 року, які також розглядалися в оскаржуваній Постанові Верховної Ради України, Верховний Суд України встановив, що ці два Рішення Конституційний Суд України ухвалив у межах своєї виключної компетенції, і участь першого заявника в їхньому ухваленні не становила «порушення присяги»².

28. Стосовно процедури звільнення першого заявника Верховний Суд України встановив, що посилення ВАСУ на Регламент Конституційного Суду України було необґрунтованим, оскільки він був внутрішнім документом Конституційного Суду України, а останній не був наділений Конституцією України або Законом «Про Конституційний Суд України» повноваженнями регулювати процедуру звільнення його власних суддів. На противагу, першого заявника звільнили на підставі процедури, що відповідала Конституції України та Регламенту Верховної Ради України.

IV. ПРОВАДЖЕННЯ, ІНІЦІЙОВАНЕ ДРУГИМ ЗАЯВНИКОМ

29. 05 березня 2014 року другий заявник, посилаючись на Кодекс адміністративного судочинства України, звернувся до ВАСУ з позовом, оскаржуючи своє звільнення.

30. 26 січня 2015 року ВАСУ відмовив у задоволенні позовних вимог, посилаючись на правову позицію Верховного Суду України, наведену у його постанові від 02 грудня 2014 року у справі першого заявника.

31. Другий заявник звернувся до Верховного Суду України із заявою про перегляд справи, стверджуючи, серед іншого, що його участь в ухваленні Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року не могла становити підставу для його звільнення, що Верховна Рада України не забезпечила справедливий і незалежний розгляд справи, що не було дотримано процедуру згідно з Регламентом Конституційного Суду України, і його не можна було притягнути до відповідальності за рішення, за яке він голосував як член Конституційного Суду України.

² З п'яти суддів, яких стосувалася Постанова від 24 лютого 2014 року, лише один, пан П., був поновлений на посаді національними судами у зв'язку з тим, що його призначили у 2011 році, тобто після ухвалення Рішення від 30 вересня 2010 року, а його участь в ухваленні двох інших Рішень не становила «порушення присяги».

32. 28 квітня 2015 року Верховний Суд України залишив без змін постанову від 26 січня 2015 року, повторивши обґрунтування зі справи першого заявника.

ВІДПОВІДНА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

I. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Конституція України від 28 червня 1996 року

33. Відповідні положення Конституції України у редакції, чинній на момент подій (до 02 червня 2016 року), передбачають:

Стаття 3

«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.»

Стаття 19

«Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.»

Стаття 126

«Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

Суддя не може бути без згоди *Верховної Ради* України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом.

Судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше.

Суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі:

- (1) закінчення строку, на який його обрано чи призначено;
- (2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- (3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- (4) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- (5) порушення суддею присяги;
- (6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

- (7) припинення його громадянства;
- (8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- (9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Повноваження судді припиняються у разі його смерті.

Держава забезпечує особисту безпеку суддів та їхніх сімей.»

Стаття 147

«Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.»

Стаття 148

«Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України.

Президент України, *Верховна Рада* України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років та володіє державною мовою.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним на повторний строк.

Голова Конституційного Суду України обирається на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України зі складу суддів Конституційного Суду України шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк.»

Стаття 149

«На суддів Конституційного Суду України поширюються гарантії незалежності та недоторканності, підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтею 126 цієї Конституції, та вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 цієї Конституції.»

Стаття 150

«До повноважень Конституційного Суду України належить:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність):

законів та інших правових актів *Верховної Ради* України;

актів Президента України;

актів Кабінету Міністрів України;

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

правових актів *Верховної Ради* Автономної Республіки Крим.

Ці питання розглядаються за зверненнями: Президента України; не менш як сорока п'яти народних депутатів України [членів парламенту]; Верховного Суду України; Уповноваженого *Верховної Ради* України з прав людини; *Верховної Ради* Автономної Республіки Крим;

2) офіційне тлумачення Конституції України та законів України;

З питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.»

Стаття 151

«Конституційний Суд України за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України дає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до *Верховної Ради* України для надання згоди на їх обов'язковість.

За зверненням *Верховної Ради* України Конституційний Суд України дає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.»

Стаття 152

«Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.»

Стаття 153

«Порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ визначаються законом.»

Розділ XIII

Внесення змін до Конституції України

Стаття 154

«Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.»

Стаття 155

«Законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.»

Стаття 156

«Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання.»

Стаття 157

«Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.»

Стаття 158

«Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.»

Стаття 159

«Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції.»

34. 02 червня 2016 року Верховна Рада України внесла зміни, серед іншого, до статті 149 Конституції України, передбачивши, зокрема, що суддя Конституційного Суду України не міг бути притягнутий до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням цим судом рішень та наданням ним висновків, за винятком вчинення суддею злочину або дисциплінарного проступку.

В. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року (у редакції, чинній на момент подій)

35. Відповідно до статті 161 Кодексу під час розгляду справи адміністративний суд мав встановити, серед іншого: (і) чи мали місце

обставини, якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджувалися; (ii) чи були інші фактичні дані, які мали значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; і (iii) яку правову норму належало застосувати до правовідносин.

36. Стаття 162 Кодексу передбачала, що у випадку визнання адміністративним судом позову обґрунтованим, він міг, серед іншого, визнати протиправними оскаржуване рішення, дію чи бездіяльність, скасувати або визнати нечинним відповідне рішення, зобов'язати відповідача вчинити певні дії або утриматися від вчинення певних дій, стягнути з відповідача кошти. Адміністративний суд міг ухвалювати й інші постанови, які б гарантували захист прав людини і громадянина, а також прав та інтересів інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин.

37. Стаття 171-1 Кодексу передбачала, серед іншого, що акти, дії чи бездіяльність Верховної Ради України могли бути оскаржені до ВАСУ. За результатами розгляду справи ВАСУ міг: (i) визнати акт Верховної Ради України незаконним повністю або в окремій частині; або (ii) визнати протиправними дії чи бездіяльність Верховної Ради України і зобов'язати її вчинити певні дії. 08 квітня 2014 року до статті 171-1 було внесено зміни, які передбачали, що у таких справах ВАСУ також міг застосовувати інші заходи, передбачені статтею 162 Кодексу.

38. 14 березня 2014 року до статті 171-1 було внесено подальші зміни, які передбачали, що в таких справах рішення ВАСУ набирало законної сили тільки після його перегляду Верховним Судом України або після закінчення строку для подання заяви про такий перегляд.

С. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року

39. Стаття 375 Кодексу (у редакції, чинній на момент подій) передбачала:

«1. Постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Ті самі дії, що спричинили тяжкі наслідки або вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.»

Д. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року (чинний на момент подій)

40. Стаття 3 Закону передбачала:

«1. Організація, повноваження та порядок діяльності Конституційного Суду України визначаються Конституцією України та цим Законом.

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

2. Конституційний Суд України приймає акти [рішення], що регламентують організацію його внутрішньої роботи у відповідності з цим Законом.»

41. Стаття 28 Закону передбачала:

«...Судді Конституційного Суду України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Конституційному Суді України та в його колегіях, за винятком відповідальності за образи чи наклеп при розгляді справ, прийнятті рішень та дачі висновків Конституційним Судом України.»

42. Новий Закон України «Про Конституційний Суд України» був прийнятий 13 липня 2017 року. Частина третя статті 24 відображає нову редакцію статті 149 Конституції України (див. пункт 34) і передбачає, що суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Конституційним Судом України рішення чи наданням ним висновків, за винятком вчинення суддею злочину або дисциплінарного проступку.

Е. Закон України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року (далі – Закон «Про ВРЮ» 1998 року) у редакції, чинній на момент подій

43. Частина друга статті 32 Закону визначала порушення суддею присяги так:

«Порушенням суддею присяги є:

(і) вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та неупередженості судових органів;

(ii) незаконне отримання суддею матеріальних благ або здійснення витрат, що перевищують доходи такого судді та членів його сім'ї;

(iii) умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом; [або]

(iv) порушення морально-етичних принципів поведінки судді.»

44. Наведене положення було розглянуто Конституційним Судом України у 2011 році та визнано конституційним (див. пункт 47).

Ф. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 року (далі – Закон «Про судоустрій» 2010 року)

45. Стаття 105 Закону передбачає порядок звільнення судді з посади у разі порушення ним присяги:

«1. Відповідно до пункту 5 [частини п'ятої статті 126] Конституції України суддя звільняється з посади у зв'язку з порушенням ним присяги судді.

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

2. Факти, які свідчать про порушення суддею присяги, мають бути встановлені Вищою кваліфікаційною комісією суддів України або Вищою радою юстиції.

3. Звільнення судді з посади на підставі порушення ним присяги судді відбувається за поданням Вищої ради юстиції після розгляду цього питання на її засіданні відповідно до [Закону «Про ВРЮ»].

4. На підставі подання Вищої ради юстиції Президент України видає указ про звільнення судді з посади.

5. На підставі подання Вищої ради юстиції [Верховна Рада] України приймає постанову про звільнення судді з посади.»

Г. Регламент Конституційного Суду України від 05 березня 1997 року з подальшими змінами (у редакції, чинній на момент подій)

46. Згідно з параграфом 63 Регламенту, якщо орган, який призначив суддю Конституційного Суду України, поставив питання про «порушення присяги» цим суддею, Конституційний Суд України мав провести перевірку і за висновком його постійної комісії з питань регламенту та етики прийняти рішення про наявність підстав для звільнення судді Конституційного Суду України. Суд мав повідомити про таке рішення відповідний орган у триденний строк.

Н. Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2011 року щодо конституційності окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції»

47. За поданням п'ятдесяти трьох народних депутатів Конституційний Суд України розглянув окремі положення Закону «Про ВРЮ», у тому числі частину другу статті 32. У зв'язку з цим положенням Конституційний Суд України зазначив:

«Порядок призначення, обрання особи на посаду судді та підстави звільнення з цієї посади регулюються Основним Законом України (статті 126 [і] 128). Інші питання правового статусу суддів визначаються виключно законами України (пункт 14 [частини першої статті 92] Конституції України).

Правовий статус судді передбачає як конституційно визначені гарантії незалежності та недоторканності суддів при здійсненні правосуддя, так і правову відповідальність за невиконання своїх обов'язків. Згідно з Основним Законом України суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі, зокрема, порушення суддею присяги; внесення подання про звільнення суддів з посад належить до повноважень Вищої ради юстиції (пункт 5 [частини четвертої статті 126], пункт 1 [частини першої статті 131]). Порядок та підстави внесення подання про звільнення суддів з посад за порушення ними присяги встановлюються статтею 105 Закону «Про судоустрій» та статтею 32 [Закону «Про ВРЮ»].

...

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

Додержання присяги є обов'язком судді, що передбачено пунктом 4 [частини четвертої статті 54] Закону про судоустрій та кореспондує з пунктом 5 [частини п'ятої статті 126] Конституції України. Вказане дає підстави вважати, що дотримання суддею присяги – його конституційно визначений обов'язок. Таким чином, присяга судді має правову природу одностороннього, індивідуального, публічно-правового, конституційного зобов'язання судді.

Дотримання суддею своїх обов'язків є необхідною умовою довіри до суду та правосуддя з боку суспільства.

Порушення суддею присяги є однією з підстав для його звільнення з посади відповідно до пункту 5 [частини п'ятої статті 126] Основного Закону України.

Правове регулювання відповідальності судді за недодержання присяги судді у виді звільнення з посади відповідає Європейській хартії про закон про статус суддів 1998 року, згідно з якою до суддів можуть застосовуватися санкції за невиконання одного з обов'язків, прямо визначених законом (пункт 5.1).

Отже, [Верховна Рада] України, законодавчо визначивши критерії відповідальності за дії, які є порушенням суддею присяги, діяла в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України, а положення статті 32 [Закону «Про ВРЮ»], якими визначено дії, що є порушенням суддею присяги, не суперечать Конституції України.»

48. З цих підстав Конституційний Суд України визнав відповідне положення конституційним.

II. МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

A. Документи щодо ситуації в Україні

49. У своїй Резолюції 1466 (2005) від 05 жовтня 2005 року «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» ПАРЄ зазначила:

«14. Парламентська Асамблея нагадує про свої Резолюції № 1346 (2003) та № 1364 (2004), в яких вона наголосила, що всі положення чинної Конституції мають бути суворо дотримані Вона висловлює глибокий жаль, що конституційні зміни від 08 грудня 2004 року, схвалені як частина пакетної угоди для припинення політичної кризи, містили положення, які Венеціанська комісія неодноразово визнавала такими, що не відповідають принципам демократії і верховенства права, зокрема стосовно імперативного мандату народних депутатів та повноважень прокуратури. Парламентська асамблея також занепокоєна, що нові конституційні зміни було прийнято без попереднього розгляду Конституційним Судом України, як це передбачено статтею 159 Конституції України та витлумачено в Рішенні Конституційного Суду України 1998 року. Тому Парламентська асамблея наполегливо закликає органи державної влади України якнайшвидше вирішити ці питання, щоб забезпечити легітимність конституційних змін та їхню відповідність європейським стандартам.»

50. У відповідному витягу з Висновку № 599/2010 від 20 грудня 2010 року «Про конституційну ситуацію в Україні», ухваленому Венеціанською комісією на її 85-му пленарному засіданні (CDL-AD(2010)044), зазначено:

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

«69. Новітня конституційна історія України пов'язана з постійними викликами та спробами знайти правильний баланс між розподілом повноважень Президента, Кабінету Міністрів і Верховної Ради України. Швидко стало очевидно, що з огляду на реалії в Україні текст Конституції України 1996 року не передбачав достатніх механізмів стримувань і противаг, та існував ризик створення авторитарної президентської системи. Тому ще у 2003 році Венеціанська комісія підтримала зусилля щодо конституційної реформи. Ці зусилля призвели до ухвалення конституційних змін 2004 року. Зміни, обумовлені цими конституційними реформами, в принципі, віталися, проте не були ані послідовними, ані добре продуманими. Таким чином, конституційні зміни призвели до посилення напруженості, особливо між Президентом України і Кабінетом Міністрів України.

70. Відновлення згідно з Рішенням Конституційного Суду України Конституції України у редакції 1996 року порушує питання легітимності попередніх дій, оскільки інститути державної влади України протягом декількох років працювали на підставі конституційних норм, пізніше визнаних неконституційними. Це також порушує питання про легітимність діючих інститутів державної влади, оскільки Президент України і Верховна Рада України були обрані на підставі конституційних норм, які надалі було визнано такими, що втратили чинність. Як впливає з цього рішення, Президент України отримує набагато більше повноважень, ніж це було відомо виборцям на момент його обрання. Діяльність головних органів державної влади тепер базується на нормах, змінених судом, а не *Верховною Радою* України як демократично легітимним органом.»

В. Документи стосовно незалежності суддів та їхньої незмінності

1. Організація Об'єднаних Націй

51. Основні принципи незалежності судових органів були схвалені сьомим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з профілактики злочинності і поведження з правопорушниками, який проходив у м. Мілан в 1985 році. Вони були схвалені Резолюціями Генеральної Асамблеї ООН № 40/32 від 29 листопада 1985 року та № 40/146 від 13 грудня 1985 року. У відповідних частинах зазначено:

«8. Відповідно до Загальної декларації прав людини члени судових органів, як і інші громадяни, користуються свободою слова, віросповідання, об'єднань та зборів; однак, користуючись такими правами, судді завжди повинні поводитись таким чином, щоб забезпечити повагу до своєї посади і зберегти неупередженість і незалежність судових органів.

...

12. Суддям, призначеним чи обраним, має гарантуватися перебування на посаді до досягнення обов'язкового пенсійного віку або до закінчення строку повноважень, якщо такий встановлено.

...

18. Судді можуть бути тимчасово відсторонені від посади або звільнені тільки з причин їхньої нездатності виконувати свої обов'язки чи поведінки, яка не відповідає займаній ними посаді.

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

19. Усі дисциплінарні провадження, провадження про тимчасове відсторонення від посади або звільнення повинні розглядатися згідно з встановленими стандартами поведінки суддів.

20. Рішення за результатами дисциплінарних проваджень, проваджень про тимчасове відсторонення від посади або звільнення підлягають незалежному перегляду. Цей принцип може не застосовуватися до рішень найвищого суду та законодавчих органів у провадженнях щодо імпідменту або подібних питань».

52. Проект Загальної декларації щодо незалежності правосуддя (далі – Декларація Сінгві), підготовлений в подальшому Спеціальним доповідачем ООН паном Сінгві, доповнює засадничі принципи таким чином:

«Притягнення до дисциплінарної відповідальності і звільнення

26. (а) Скарга на суддю має розглядатися оперативно і справедливо згідно з відповідною практикою, а суддя повинен мати можливість прокоментувати скаргу на початковому етапі. Розгляд скарги на початковому етапі має бути конфіденційним, якщо суддя не звернувся з клопотанням про протилежне.

(б) Провадження щодо звільнення або притягнення до дисциплінарної відповідальності судді, якщо таке розпочато, має розглядатися судом або колегією, до складу якої входять переважно члени суддівського корпусу. Проте повноваження щодо звільнення можуть покладатися на законодавчий орган і здійснюватися у формі імпідменту або за груповим зверненням, бажано за рекомендацією такого суду або колегії.

27. Усі дисциплінарні стягнення мають ґрунтуватися на встановлених стандартах поведінки суддів.

28. Під час дисциплінарного провадження стосовно суддів має гарантуватися справедливість для судді та можливість проведення повного судового розгляду.

29. Рішення, ухвалені за результатами дисциплінарних проваджень, порушених стосовно суддів, незалежно від того, чи проводився закритий або публічний судовий розгляд, підлягають оприлюдненню.

30. Суддя не може бути звільнений з посади, окрім випадків доведеної неієздатності або вчинення проступку, внаслідок яких він не здатен надалі перебувати на посаді.»

У своїй Резолюції № 1989/32 Комісія з прав людини закликала уряди враховувати наведені в декларації принципи під час впровадження Основних принципів ООН щодо незалежності судових органів.

53. У своєму Загальному коментарі № 32 щодо статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (Право на рівність у судах і трибуналах та на справедливий суд), опублікованому 23 серпня 2007 року, Комітет ООН з прав людини зазначив (посилання опущено):

«19. Вимога компетентності, незалежності та неупередженості суду у розумінні пункту 1 статті 14 – це абсолютне право, яке не підлягає жодним виняткам. Вимога незалежності стосується, зокрема, порядку і кваліфікаційних вимог для призначення суддів, а також гарантій щодо забезпечення їхнього

терміну перебування на посаді до досягнення обов'язкового пенсійного віку або закінчення строку повноважень, якщо такий встановлений, умов підвищення по службі, переведення, відсторонення від посади і припинення їхніх функцій, а також фактичної незалежності судових органів від політичного втручання виконавчої та законодавчої гілок влади. Держави повинні вжити конкретних заходів, які гарантують незалежність судових органів, захищають суддів від будь-якої форми політичного впливу під час ухвалення ними рішень за допомогою конституції або прийняття законів, які встановлюють чіткий порядок та об'єктивні критерії призначення на посаду, оплати праці, термін перебування на посаді, підвищення по службі, відсторонення та звільнення суддів і накладення на них дисциплінарних стягнень. Ситуація, коли функції та повноваження судових і виконавчих органів чітко не розмежовані, або коли останні здатні контролювати чи вказувати першим, є несумісною з поняттям незалежного суду. Необхідно захистити суддів від конфлікту інтересів і залякування. Щоб гарантувати їхню незалежність, статус суддів, у тому числі термін перебування на посаді, їхня незалежність, безпека, належна оплата праці, умови праці, пенсії і пенсійний вік мають бути належним чином визначені законом.

20. Судді можуть бути звільнені лише за наявності серйозних доказів їхньої неналежної поведінки або некомпетентності згідно зі справедливими процедурами, які забезпечують об'єктивність і неупередженість, та встановлені конституцією або законом. Звільнення суддів органами виконавчої влади, наприклад, до закінчення терміну їхнього призначення без повідомлення їм конкретних підстав і без доступу до ефективного судового захисту для оскарження звільнення є несумісним з принципом незалежності судових органів. Те саме стосується, наприклад, звільнення суддів, які підозрюються у хабарництві, виконавчим органом влади без дотримання процедури, встановленої законом.»

54. У 2006 році Економічна і соціальна рада Організації Об'єднаних Націй (далі – ЕКОСОП) прийняла Резолюцію № 2006/23 «Зміцнення основних принципів поведінки суддів», якою ухвалила Бангалорські принципи, розроблені групою головних суддів і суддів вищих судів у всьому світі (Група з питань зміцнення чесності та непідкупності судових органів) для встановлення стандартів етичної поведінки суддів. «Заходи з ефективного впровадження Бангалорських принципів поведінки суддів (далі – заходи з впровадження)», прийняті у 2010 році Групою з питань зміцнення чесності і непідкупності судових органів, містять такі частини щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності та звільнення суддів з посади:

«Притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів

15.1 Дисциплінарне провадження щодо судді може бути розпочато лише у випадку серйозного проступку. Наскільки це можливо в конкретних умовах, застосовний до суддів закон може визначати поведінку, яка може призвести до притягнення до дисциплінарної відповідальності, а також процедури, яких слід дотримуватися.

...

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

15.5 Усі дисциплінарні провадження повинні розглядатися з огляду на встановлені стандарти поведінки суддів і згідно з процедурою, яка гарантує повне право на захист.

Звільнення суддів з посади

16.1 Суддя може бути звільнений з посади лише у випадку доведеної недієздатності, визнання винним у вчиненні тяжкого злочину, грубої некомпетентності або поведінки, яка явно суперечить незалежності, неупередженості та доброчесності судових органів.

16.2 Якщо законодавчий орган наділений повноваженнями звільняти суддів, такі повноваження мають застосовуватися тільки за відповідною рекомендацією незалежного органу, наділеного повноваженнями притягувати суддів до дисциплінарної відповідальності.»

55. У 2013 році Рада з прав людини у Резолюції № 35/12 «Незалежність і неупередженість суду, присяжних і засідателів, а також незалежність захисників» повторила свою попередню точку зору та наголосила:

«3. ... термін перебування суддів на посаді, їхня незалежність, безпека, належна оплата праці, умови праці, пенсії та вік виходу на пенсію мають бути належним чином визначені законом, оскільки забезпечення терміну перебування судді на посаді є важливою гарантією незалежності судових органів, а підстави для їхнього звільнення мають бути зрозумілими з чітко визначеними обставинами, передбаченими законом і включати підстави недієздатності або поведінки, яка призводить до неможливості виконання ними своїх функцій, а процедури, на підставі яких застосовується дисциплінарне стягнення, здійснюється відсторонення або звільнення судді, повинні відповідати належній правовій процедурі.»

56. У рішенні Комітету ООН з прав людини (далі – КПЛ) у справі «Пастухов проти Білорусі» (*Pastukhov v. Belarus*), повідомлення № 814/1998, документ ООН CCPR/C/78/D/814/1998 (2003), Комітет зазначив:

«7.3 Комітет бере до уваги твердження автора, що він не міг бути звільнений з посади, оскільки згідно з чинним на той момент законодавством, 28 квітня 1994 року він був обраний суддею на 11-річний строк. Комітет також зазначає, що Указ Президента від 24 січня 1997 року № 106 не передбачав заміни Конституційного Суду новим судом, однак в Указі автор згадувався особисто, а єдиною зазначеною в Указі Президента підставою для звільнення з посади автора вказувалося закінчення терміну його повноважень як судді Конституційного Суду, що явно суперечило дійсності. Крім того, в автора не було ефективного засобу судового захисту для оскарження свого звільнення органом виконавчої влади. За цих обставин Комітет вважає, що звільнення автора з його посади судді Конституційного Суду за кілька років до закінчення терміну, на який його було обрано, становило посягання на незалежність судових органів та неповагу до права автора на доступ на загальних умовах рівності до державної служби в його країні. Отже, було порушено пункт «с» статті 25 Пакту у поєднанні з пунктом 1 статті 14 Пакту щодо незалежності судових органів та положеннями статті 2.»

2. Рада Європи

57. У відповідних витягах з Європейської хартії про статус суддів, 08 – 10 липня 1998³ року, зазначено:

«1.3. Щодо кожного рішення, пов'язаного з підбором, відбором, призначенням, підвищенням по службі або припиненням повноважень судді Закон передбачає втручання органу, незалежного від виконавчої та законодавчої влади, у складі якого щонайменше половина членів, які беруть участь у засіданні, є суддями, обраними такими самими суддями у порядку, який гарантує якнайширше представництво суддівського корпусу.

...

5.1. Неналежне виконання суддею одного зі своїх обов'язків, чітко визначених Законом, може призвести до застосування до нього санкції, у випадку ухвалення відповідного рішення, – за пропозицією, рекомендацією або згодою колегії або органу, щонайменше половина складу якого обрані судді, в межах провадження з повним заслуховуванням сторін. При цьому судді, щодо якого порушено справу, має бути забезпечено право на представництво його інтересів. Конкретні санкції, які можуть застосовуватися до суддів, повинні визначатися Законом, а їхнє застосування має здійснюватися відповідно до принципу пропорційності. Рішення виконавчого органу, колегії або органу, що накладає санкцію, як це передбачається Хартією, може бути оскаржене до судової інстанції вищого рівня.

...

7.1. Суддя повністю припиняє виконання своїх обов'язків у випадку відставки, медичного висновку про неспроможність за станом здоров'я виконувати суддівську діяльність, досягнення граничного віку служби, закінчення встановленого строку повноважень або звільнення, здійсненого у порядку, передбаченому пунктом 5.1.

7.2. Настання підстав, передбачених пунктом 7.1, окрім випадків досягнення граничного віку служби або спливу встановленого строку перебування на посаді, має перевірятися органом, зазначеним у пункті 1.3.»

58. У відповідних витягах з Додатку до Рекомендації № CM/Rec(2010)12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам під назвою «Судді: незалежність, ефективність та обов'язки», прийнятого 17 листопада 2010 року, зазначено:

«Термін перебування на посаді та незмінюваність

49. Забезпечення терміну перебування на посаді та незмінюваності є ключовими елементами принципу незалежності суддів. Отже, судді повинні

³ Прийнята учасниками з європейських країн і двох міжнародних асоціацій суддів під час наради, що відбулася у м. Страсбург з 08 до 10 липня 1998 року (організована під егідою Ради Європи). Хартія була схвалена на зібранні голів Верховних судів країн Центральної та Східної Європи у м. Київ, що проходила з 12 до 14 жовтня 1998 року, а також знову суддями та представниками міністерств юстиції двадцяти п'яти європейських держав на зустрічі, що відбулася у м. Лісабон з 08 до 10 квітня 1999 року.

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

мати гарантований термін перебування на посаді до часу обов'язкового виходу у відставку, де такий існує.

50. Термін перебування суддів на посаді має визначатися законом. Призначення на посаду на постійній основі може бути призупинене лише у випадках серйозного порушення дисциплінарних або кримінальних положень, визначених законом, або якщо суддя більше не може виконувати суддівські функції. Достроковий вихід судді на пенсію повинен бути можливим лише на прохання цього судді або у зв'язку зі станом здоров'я.

...

52. Суддя не може бути призначений на нову посаду або переведений на іншу посаду без його згоди на це, крім випадків застосування до нього дисциплінарних стягнень або здійснення реформування в організації судової системи.

...

Відповідальність і дисциплінарне провадження

66. Тлумачення закону, оцінка фактів та доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути підставою для притягнення до цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злочинного наміру або грубої недбалості.

...

68. Тлумачення закону, оцінка фактів або доказів, які здійснюють судді для вирішення справ, не повинні бути підставою для притягнення до кримінальної відповідальності, окрім випадків злочинного наміру.

69. Дисциплінарне провадження може бути ініційовано, якщо судді не виконують свої обов'язки ефективно та належним чином. Таке провадження має здійснювати незалежний орган або суд із забезпеченням гарантій справедливого судового розгляду і права судді на оскарження рішення та покарання. Дисциплінарні стягнення повинні бути пропорційними.»

59. У відповідних витягах з Висновку № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів (далі – КРЕС) про стандарти щодо незалежності судових органів та незмінюваності суддів, прийнятого 23 листопада 2001 року, зазначено:

«Строк повноважень – незмінюваність і дисципліна

57. Основоположний принцип незалежності суддів полягає у тому, що перебування на посаді гарантується до встановленого обов'язкового пенсійного віку або до закінчення фіксованого строку перебування на посаді: див. Основні принципи ООН [щодо незалежності судових органів], пункт 12; Рекомендацію № R (94) 12 [Комітету міністрів щодо незалежності, ефективності та ролі суддів] підпункт (ii) підпункту (а) пункту 2 і пункт 3 Принципу I, а також пункти 1 і 2 Принципу VI. В Європейській хартії [про статус суддів] підтверджується, що цей принцип поширюється на призначення на посаду або переведення на іншу посаду чи до іншого місця роботи без згоди судді (крім випадків реформування в організації судової системи або тимчасового переведення), проте і цей принцип, і Рекомендація № R (94) 12 передбачають можливість переведення для виконання інших обов'язків внаслідок накладення дисциплінарного стягнення.

...

59. Існування винятків у питанні незмінюваності суддів, особливо тих, що впливають з дисциплінарних стягнень, безпосередньо спонукає до визначення органу, способу і причин, на підставі яких судді можуть притягуватися до дисциплінарної відповідальності. У Рекомендації № R (94) 12 у пунктах 2 і 3 Принципу VI наголошується на необхідності чіткого визначення порушень, за які суддя може бути звільнений з посади, або до нього можуть застосовуватися дисциплінарні стягнення, які б відповідали встановленим Конвенцією з прав людини вимогам належної правової процедури. Окрім цього, там лише зазначено: «Держави повинні розглянути можливість створення згідно із законодавством спеціального компетентного органу, завданням якого буде накладення дисциплінарних стягнень та вжиття заходів, якщо ці функції не покладено на суд, і рішення якого контролюватиме суд найвищої інстанції, або який сам є судом найвищої інстанції». Європейська хартія визначає таку роль для незалежного органу, який повинен «втручатися» в усі питання відбору та кар'єрного зростання кожного судді.

60. КРЕС вважає

(а) незмінюваність суддів повинна бути важливим елементом незалежності, закріпленої на найвищому національному рівні (...);

(б) втручання незалежного органу у порядку, який гарантуватиме у повному обсязі право на захист, має особливе значення у питаннях дисциплінарного характеру; і

(с) було б корисним розробити стандарти, які б визначали не лише поведінку суддів, яка може призвести до їхнього звільнення, а також всі аспекти поведінки, яка може призвести до вжиття дисциплінарних заходів або зміни статусу, у тому числі, наприклад, переведення до іншого суду або іншого регіону.»

60. Велика Хартія Суддів (Основоположні принципи) була прийнята КРЕС у листопаді 2010 року. У відповідних розділах зазначено:

«Верховенство права і правосуддя

1. Судова влада є однією з трьох гілок влади кожної демократичної держави. Її місія полягає у забезпеченні самого існування верховенства права і, таким чином, забезпеченні належного застосування закону у неупереджений, справедливий, чесний і ефективний спосіб.

Незалежність судової влади

2. Незалежність і неупередженість судової влади є важливою передумовою для відправлення правосуддя.

3. Незалежність судової влади має бути законодавчо закріпленою, функціональною та фінансовою. Така незалежність повинна гарантуватися щодо інших гілок державної влади, осіб, які прагнуть справедливості, інших суддів і суспільства в цілому за допомогою національних норм, закріплених на найвищому рівні. Держава та кожен суддя несуть відповідальність за поширення та захист незалежності судової влади.

4. Незалежність судової влади повинна гарантуватися у питаннях діяльності судді і, зокрема, щодо найму, призначення до досягнення пенсійного віку,

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

підвищення по службі, незмінюваності, підготовки кадрів, імунітетів суддів, дисципліни, оплати праці та фінансування судової системи.

Гарантії незалежності

...

6. Дисциплінарне провадження здійснює незалежний орган з можливістю звернення до суду.

...

9. Органи судової влади мають бути залучені до ухвалення всіх рішень, які впливають на практику виконання функцій судьями (організація судів, процедури, інше законодавство).»

61. У відповідній частині Спільного висновку Венеціанської комісії та Директорату з питань співробітництва Генерального Директорату з прав людини та правових питань Ради Європи щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживання правом на оскарження», ухваленого Венеціанською комісією на 84-му пленарному засіданні (м. Венеція, 15 – 16 жовтня 2010 року, CDL-AD(2010)029), зазначено:

«45. ... Точність і передбачуваність [*sic*] підстав для притягнення до дисциплінарної відповідальності є необхідними для юридичної визначеності та, зокрема, для гарантування незалежності суддів; тому слід докладати зусиль, щоб уникати нечітких підстав або широких визначень. Однак нове визначення містить дуже загальні поняття, такі як «[вчинення] дій, які порочать звання судді і можуть викликати сумнів [щодо] його неупередженості, об'єктивності та незалежності, [або] у чесності та непідкупності судових органів» і «порушення морально-етичних принципів поведінки» серед іншого. Це вбачається особливо небезпечним у зв'язку з вживанням нечітких визначень і можливістю їхнього використання в якості політичної зброї проти суддів. ... Отже, підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності все ще надто широко визначені та існує необхідність у більш точному регулюванні для гарантування незалежності судової влади.»

62. У Спільному висновку Венеціанської комісії та Директорату з прав людини (далі – ДПЛ) Генерального Директорату з прав людини та верховенства права (далі – ГДПЛ) Ради Європи щодо законопроекту про внесення змін до Органічного закону «Про загальні суди Грузії», ухваленому Венеціанською комісією на її 100-му пленарному засіданні (м. Рим, 10 – 11 жовтня 2014 року, CDL-AD(2014)031), питання про припинення повноважень голів судів було розглянуто таким чином (посилання опущено):

«3. Припинення окремих повноважень у зв'язку з прийняттям законопроекту «Про внесення змін» (ст. 2 законопроекту «Про внесення змін»)

95. Згідно з частиною третьою статті 2 законопроекту «Про внесення змін» з моменту набрання чинності цим законопроектом припиняються повноваження голів районних та апеляційних судів, а також заступників голів апеляційних судів. Частина четверта статті 2 побідним чином припиняє повноваження голів

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

судових палат/судових колегій/слідчих комісій, а частина п'ята статті 2 передбачає перепризначення судових розпорядників.

96. Зміни не передбачають жодного обґрунтування для такого численного припинення повноважень суддів.

97. Венеціанська комісія та Директорат вважають, що інтереси збереження незалежності судової влади та належного відправлення правосуддя вимагають захищати суддівський корпус від свавільного звільнення та втручання у виконання його функцій. Крім того, хоча наразі строк повноважень голів судів обмежений п'ятьма роками з дати їхнього призначення, все ж можна стверджувати, що голови судів мали законні очікування, що їхнє останнє призначення триватиме до закінчення п'ятирічного строку, як встановлено в Органічному законі. Ця радикальна зміна голів судів може створити враження, що єдина ціль перехідних норм зводиться до створення можливості для такої зміни, яка здатна підірвати довіру суспільства до судової влади.

98. У зв'язку з цим таке звільнення голів судів шляхом прийняття Закону «Про внесення змін» може бути виправданим лише у випадку наведення вагомих підстав. Однак з поданої органами державної влади пояснювальної записки під час проведення у м. Тбілісі зустрічей та самого законопроекту «Про внесення змін» не вбачається, що потреба у звільненні діючих голів цих судів з посад настільки нагальна, щоб виправдати таке численне припинення повноважень суддів.

99. У зв'язку з цим рекомендується вилучити статтю 2 законопроекту «Про внесення змін» і залишити діючих голів судів на своїх посадах до закінчення строку їхнього перебування на посаді.»

63. У Висновку № 967 / 2019 від 09 грудня 2019 року «Короткий звіт Amicus Curiae про кримінальну відповідальність суддів Конституційного Суду», ухваленому на 121-му пленарному засіданні (CDL-AD(2019)028), Венеціанська комісія зазначила:

«54. ... [Д]ля суддів Конституційного Суду, які на відміну від звичайних суддів, займаються основоположними конституційними питаннями і політично делікатними проблемами, умисні помилки, допущені суддями Конституційного Суду під час виконання своїх функцій з умисним зловживанням своїм становищем, можуть стати підставою для ініціювання дисциплінарних проваджень і можуть призвести до застосування покарання, притягнення до кримінальної або цивільної відповідальності лише у виняткових випадках крайнього відступу від принципів і стандартів верховенства права та конституційності».

64. У Висновку № 481 / 2008 від 24 жовтня 2008 року «Щодо законопроектів про внесення змін і доповнень (1) до Закону «Про конституційне провадження» та (2) до Закону «Про Конституційний Суд Киргизької Республіки», ухваленому на її 76-му пленарному засіданні (CDL-AD(2008)029), Венеціанська комісія зазначила:

«14. Вбачається, що ці зміни мають на меті прирівняти суддів Конституційного Суду до суддів загальних судів. Таке прирівнювання не враховує особливого становища Конституційного Суду, який має конкретне конституційне завдання, зокрема, скасування законів і нормативно-правових актів. За своїм характером це завдання може призводити до конфліктів між

Конституційним Судом і політичними структурами. Хоча основні вимоги стосовно незалежності суддів однакові як для суддів загальних судів, так і для суддів Конституційного Суду, останні мають бути захищені від будь-яких спроб політичного впливу у зв'язку з їхньою посадою, яка особливо піддана критиці та тиску з боку інших органів державної влади. **Тому судді Конституційного Суду потребують особливих гарантій їхньої незалежності...»**

3. Міжамериканський суд з прав людини

65. Міжамериканський суд з прав людини у своїй практиці щодо звільнення суддів посилався на Основні принципи ООН щодо незалежності судових органів та Загальний коментар № 32 Комітету ООН з прав людини. Рішення у справі «Верховний Суд (Кінтана Коельо та ін.) проти Еквадору» (*Supreme Court of Justice (Quintana Coello et al.) v. Ecuador*) (попереднє заперечення, рішення по суті, відшкодування шкоди та судових витрат), від 23 серпня 2013 року, Серія С № 266, стосувалося звільнення двадцяти семи суддів Верховного Суду Еквадору згідно з постановою Парламенту. Міжамериканський суд встановив, що держава порушила пункт 1 статті 8 (право на справедливий суд) у поєднанні з пунктом 1 статті 1 (зобов'язання поважати права) Американської конвенції з прав людини щодо потерпілих, які зазнали шкоди, оскільки вони були звільнені з посади органом, який не мав на те повноважень, й до того ж не надав їм можливості бути заслуханими. Крім того, Суд встановив порушення пункту 1 статті 8 у поєднанні з підпунктом «с» пункту 1 статті 23 (право на доступ на загальних умовах рівності до державної служби своєї країни) і пункту 1 статті 1 Американської конвенції, з огляду на свавільні наслідки для терміну перебування суддів на посаді і подальші наслідки щодо незалежності суддів, щодо двадцяти семи потерпілих, які зазнали шкоди. Стосовно загальних стандартів незалежності суддів він зазначив (посилання опущено):

«1(1). Загальні стандарти незалежності суддів

144. У своїй практиці Суд наголосив, що обсяг судових гарантій та ефективного судового захисту суддів має розглядатися з огляду на стандарти незалежності суддів. У рішенні у справі «Реверон Трухільйо проти Венесуели» (*Reverón Trujillo v. Venezuela*) Суд наголосив, що судді, на відміну від інших державних службовців, користуються особливими гарантіями у зв'язку з необхідною для судової влади незалежністю, яку Суд розглядає як «ключову умову для відправлення правосуддя». Суд повторив, що одну з головних цілей поділу державної влади становить гарантування незалежності суддів. Мета захисту полягає у забезпеченні, щоб судова система загалом та її члени зокрема, під час виконання своїх обов'язків не піддавалися можливим необґрунтованим обмеженням з боку органів за межами судової влади чи навіть суддів, які виконують функції з нагляду чи оскарження. Згідно з практикою цього Суду та Європейського суду з прав людини, а також згідно з Основними принципами Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності судових органів (далі – Основні принципи), з принципу незалежності судової влади випливають такі

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

гарантії: належний порядок призначення, гарантований термін перебування на посаді та гарантії від зовнішнього тиску.

145. Щодо обсягу гарантії перебування на посаді, які стосуються цієї справи, Основні принципи встановлюють, що «[т]акий термін повноважень суддів ... повинен належним чином гарантуватися законом» і що «[с]уддям, незалежно від того були вони призначені або обрані, має гарантуватися перебування на посаді до досягнення пенсійного віку або закінчення строку повноважень, якщо такий встановлений.» Крім того, Комітет з прав людини зазначив, що судді можуть бути звільнені з посади лише у зв'язку із серйозним проступком або некомпетентністю згідно зі справедливими процедурами, які гарантують закріплені у Конституції або законі об'єктивність і неупередженість. Цей Суд погодився з цими принципами та зазначив, що орган державної влади, відповідальний за процес звільнення суддів, повинен діяти незалежно та неупереджено згідно з визначеною з цією метою процедурою, а також повинен надавати можливість здійснення права на захист. Це обумовлено тим, що довільне звільнення суддів викликає у спостерігача об'єктивні сумніви щодо реальних можливостей суддів ухвалювати рішення у конкретних спорах без страху переслідування.

...

147. Тим не менш, судді не мають абсолютних гарантії перебування на посаді. Міжнародне право прав людини визнає, що судді можуть бути звільнені з посади за поведінку, яка є явно неприйнятною. У Загальному коментарі № 32 Комітет з прав людини встановив, що судді можуть бути звільнені лише у зв'язку із серйозним проступком або некомпетентністю. ...

148. До того ж інші стандарти розмежовують застосовні покарання, підкреслюючи, що гарантія незмінності передбачає, що звільнення з посади є результатом серйозного проступку, а у випадку необачності або некомпетентності можуть розглядатися інші види покарань. ...

150. Крім того, щодо захисту, наданого підпунктом «с» пункту 1 статті 23 Американської конвенції, в рішеннях у справах «Апітц Барбера та інші проти Венесуели» (*Apitz Barbera et al. v. Venezuela*) та «Реверон Трухільйо проти Венесуели» (*Reverón Trujillo v. Venezuela*) цей Суд зазначив, що підпункт «с» пункту 1 статті 23 Конвенції не встановлює право брати участь в управлінні державою, а робити це «на загальних умовах рівності». Це означає, що повага до та гарантії цього права виконуються у випадку існування «чітких процедур та об'єктивних критеріїв призначення на посаду, підвищення по службі, відсторонення та звільнення», а також «особи не піддаються дискримінації» під час реалізації цього права. У зв'язку з цим Суд зазначив, що рівність можливостей у доступі до та термін перебування на посаді гарантує свободу від будь-якого втручання або політичного тиску.

151. Аналогічно, Суд зазначив, що гарантія перебування судді на посаді пов'язана з правом залишатися на державній посаді на загальних умовах рівності. Справді, в рішенні у справі «Реверон Трухільйо проти Венесуели» (*Reverón Trujillo v. Venezuela*) він встановив, що «доступ за рівних умов становив би недостатню гарантію, якби він не доповнювався ефективним захистом подальшого перебування на посаді, до якої існує доступ».

152. У свою чергу, у випадках свавільного звільнення суддів Комітет з прав людини вважав, що недотримання основоположних вимог належної правової процедури порушувало право на справедливий судовий розгляд, закріплене у

статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (відповідник статті 8 Американської конвенції) у поєднанні з правом доступу на загальних умовах рівності до державної служби у своїй країні, як це передбачено пунктом «с» статті 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (відповідник підпункту «с» пункту 1 статті 23 Американської конвенції).

153. Зазначене слугує для роз'яснення певних аспектів практики Суду. Дійсно, в рішенні у справі «Реверон Трухільйо проти Венесуели» (*Reverón Trujillo v. Venezuela*) Суд дійшов висновку, що право бути заслуханим незалежним судом, закріплене в пункті 1 статті 8 Конвенції, передбачає лише те, що громадянин має право на розгляд його справи незалежним суддею. Проте важливо зазначити, що незалежність суддів необхідно аналізувати не тільки щодо питань, які підлягають судовому розгляду, оскільки суддя повинен мати низку гарантій, що забезпечують таку незалежність суддів. Суд вважає за доцільне уточнити, що порушення гарантії незалежності суддів, у частині щодо терміну перебування судді на посаді та стабільності його посади, має розглядатися у контексті конвенційних прав судді, якого стосується рішення держави, яке свавільно впливає на строк його призначення. У цьому розумінні інституційна гарантія незалежності суддів безпосередньо пов'язана з правом судді залишатися на своїй посаді як наслідок гарантії терміну його повноважень.

154. Насамкінець Суд наголосив, що держава повинна гарантувати незалежне відправлення правосуддя, як в його інституційному аспекті, тобто з точки зору судової гілки влади як системи, так і в її індивідуальному аспекті, тобто стосовно кожного окремого судді. Суд вважає за доцільне зазначити, що об'єктивний вимір пов'язаний з невід'ємними аспектами принципу верховенства права, такими як принцип поділу влади та важливою роллю судових органів в демократичному суспільстві. Отже, цей об'єктивний вимір виходить за межі постаті судді та загалом впливає на суспільство в цілому. Подібним чином існує прямий зв'язок між об'єктивним виміром незалежності суддів і правом суддів на доступ до та перебування на державній службі на загальних умовах рівності, що є вираженням гарантованого терміну перебування на посаді.

155. Беручи до уваги зазначені стандарти, Суд вважає, що: i) дотримання судових гарантій передбачає повагу до незалежності суддів; ii) обсяг незалежності суддів втілюється в суб'єктивному праві судді бути звільненим з посади виключно з дозволених підстав, або у порядку, який відповідає судовим гарантіям, або у зв'язку із закінченням терміну чи періоду його повноважень, а iii) коли на термін перебування судді на посаді здійснюється свавільний вплив, порушується право на незалежність суддів, закріплене в пункті 1 статті 8 Американської конвенції у поєднанні з правом на доступ до та перебування на державній службі на загальних умовах рівності, встановленим підпунктом «с» пункту 1 статті 23 Американської конвенції».

66. Міжамериканський суд повторив ті ж принципи та дійшов аналогічного висновку в рішеннях у справах «Конституційний трибунал (Камба Кампос та інші) проти Еквадору» (*Constitutional Tribunal (Camba Campos et al.) v. Ecuador*) (попередні заперечення, рішення по суті, відшкодування шкоди та судових витрат), від 28 серпня 2013 року, пункти 188 – 199, Серія С № 268 та «Лопес Лоне та інші проти Гондурасу» (*López Lone et al. v. Honduras*) (попередне

заперечення, рішення по суті, відшкодування шкоди та судових витрат), від 05 жовтня 2015 року, пункти 190 – 202 та 239 і 240, Серія С № 302.

4. Інші міжнародні документи

67. Загальна (Універсальна) хартія судді була затверджена Міжнародною Асоціацією Суддів 17 листопада 1999 року. Стаття 8 передбачає:

Гарантія перебування на посаді

«Суддя не може бути переведений, відсторонений або звільнений з посади, якщо це не передбачено законом і тільки на підставі рішення дисциплінарного органу з чітким дотриманням процедури.

Суддя має призначатися на посаду довічно або на такий інший строк і на таких умовах, які не створюють загрози незалежності суддів.

Жодна зміна обов'язкового пенсійного віку суддів не повинна мати зворотної дії.»

III. ВІДПОВІДНЕ ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

68. Суд провів порівняльне дослідження національного законодавства держав-членів стосовно дисциплінарної відповідальності суддів, у тому числі суддів Конституційних Судів, у зв'язку зі змістом їхніх рішень.

69. Результати дослідження вказують, що дисциплінарна відповідальність суддів може у принципі бути пов'язана зі змістом рішення суду приблизно у чверті досліджених країн. Проте рішення, як правило, повинні свідчити про серйозне, грубе, багаторазове або умисне порушення закону, свавілля, спотворення фактів, відсутність законних підстав чи обґрунтування, або інші передбачені законом тяжкі діяння. Однак, крім того, у двох із цих країн законодавство або практика чітко виключають відповідальність за тлумачення закону та оцінку фактів судом. У деяких країнах, хоча будь-яке порушення закону в принципі може призвести до накладення дисциплінарних стягнень, відсутні приклади, коли таке відбувалося на практиці з огляду на їхні наслідки для незалежності суддів.

70. Як вбачається, у більшості досліджених держав дисциплінарна відповідальність за зміст рішення суду відсутня в законодавстві і практиці. Проте в деяких країнах незаконні рішення можуть за певних умов становити кримінальне правопорушення.

71. У низці країн допускаються винятки із загального принципу звільнення від відповідальності на практиці, у тому числі шляхом тлумачення та застосування положень щодо належного виконання обов'язків і неправомірної поведінки. В одній країні було встановлено,

що репутація та гідність судової влади були підірвані рішенням судді, яке містило дискримінаційні та ірраціональні твердження, що суперечили основоположним положенням Конституції та відповідного законодавства. Крім того, у деяких країнах дисциплінарне стягнення може накладатися у виняткових випадках, коли порушення закону є явним, серйозним і виникло внаслідок умисного ігнорування його суддею; судді можуть бути притягнуті до відповідальності за грубе та систематичне перевищення своїх повноважень; судді можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення службових обов'язків, якщо вони діють умисно з метою заподіяння шкоди або у випадках явного неправильного застосування закону; недотримання принципів неупередженості, належності, компетентності та ретельності може становити *«відступ від загальновизнаних стандартів поведінки судді»*; суддя може бути покараний за дискредитацію імені судді, якщо дії судді свідчать про відсутність у нього належної кваліфікації чи ретельності; *«доведена неналежна поведінка»* може включати використання неналежних формулювань у рішенні суду або наполегливу відмову дотримуватися практики; покарання за рішення, які були ухвалені за відсутності для цього законних підстав.

72. Стосовно відмінностей між суддями Конституційного Суду та іншими суддями щодо підстав притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, то дослідження показує, що у багатьох країнах не передбачено процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів Конституційного Суду. У цих країнах до суддів застосовуються тільки процедури звільнення з посади на підставах, визначених у Конституції або законах про Конституційний Суд, із суворішими умовами, ніж застосовні до звичайних суддів.

73. У тих країнах, де існують процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів Конституційного Суду, загальні підстави для накладення дисциплінарних стягнень або звільнення таких суддів з посад включають вчинення кримінального правопорушення або аморального вчинку, невиконання або серйозне порушення обов'язків судді та неієздатність. Згідно зі схемами імпідменту в деяких країнах судді також можуть бути звільнені з посади за серйозне порушення Конституції чи порушення присяги (Литва), або порушення своїх конституційних обов'язків (Норвегія, щодо суддів Верховного Суду). У деяких країнах підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності або звільнення з посади судді однаково визначені або подібні щодо звичайних суддів і суддів Конституційного Суду.

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

74. Беручи до уваги схожість предмету заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх спільно в одному рішенні.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

75. Заявники скаржилися за статтею 8 Конвенції, що їхнє звільнення було невинуватим втручанням у право на повагу до їхнього приватного життя.

76. Стаття 8 Конвенції передбачає:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

A. Прийнятність

1. Доводи сторін

77. Уряд стверджував, що на момент подачі заяв заявники не повідомили Суд, що у березні 2014 року вони звернулися із заявами про відставку, а тому зловжили своїм правом на подання індивідуальної заяви.

78. Уряд також стверджував, що з огляду на заяви про відставку результат оскаржуваного провадження на національному рівні не мав значення, оскільки заявники не повернулися б до Конституційного Суду України. Отже, скарги заявників за статтею 8 Конвенції були беззмисовними, а тому явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції.

79. Заявники доводили, що їх звільнили на підставі Постанови Верховної Ради України від 24 лютого 2014 року, а їхнє подальше листування з Верховною Радою України, на яке посилався Уряд, не мало юридичних наслідків. На підставі їхніх заяв про відставку не було ухвалено жодного рішення Верховною Радою України, а національні суди не розглядали їх. Отже, не можна було вважати, що заявники ввели Суд в оману стосовно істотних частин їхніх заяв.

80. Заявники також стверджували, що незважаючи на їхні заяви про відставку, провадження на національному рівні серйозно вплинуло на

їхні права за статтею 8 Конвенції. Вони доводили, що існувала суттєва різниця між звільненням за власним бажанням та звільненням за «порушення присяги» як у зв'язку з грошовими виплатами, так і репутацією. На думку заявників, їхні скарги за статтею 8 Конвенції не могли бути відхилені як явно необґрунтовані.

2. Оцінка Суду

(а) Заперечення Уряду щодо прийнятності

81. Суд повторює, що надання неповної, а тому завідомо неправдивої інформації може становити зловживання правом на подання індивідуальної заяви, особливо коли інформація стосується самої суті справи, а достатнього пояснення щодо причин неповідомлення цієї інформації не надано. Проте намір заявника ввести Суд в оману завжди має бути встановлений з достатньою достовірністю (див. рішення у справі «Гросс проти Швейцарії» [ВП] (*Gross v. Switzerland*) [GC], заява № 67810/10, пункт 28, ЄСПЛ 2014 з подальшими посиланнями).

82. Заяви заявників про відставку не були ані підставою для їхнього звільнення, ані предметом оскаржуваного провадження на національному рівні. Крім того, ніщо не свідчить про розгляд цих заяв Верховною Радою України. Отже, заявники могли обґрунтовано припустити, що ці обставини не були суттєвими в заявах зі скаргами на їхнє звільнення Верховною Радою України за «порушення присяги» та подальше судове провадження. Хоча інформація щодо заяв про відставку тісно пов'язана з оскаржуваними питаннями і могла розглядатися як потенційно відповідна, жодного наміру ввести Суд в оману щодо істотних елементів справи встановлено не було. Отже, заяви не можуть бути відхилені у зв'язку із зловживанням правом на подання індивідуальної заяви.

83. Настільки можна зрозуміти Уряд як такий, що доводить непоширення на заявників, які просили звільнити їх за власним бажанням, відповідної Постанови Верховної Ради України, а тому відсутність підстав вважати їх потерпілими від порушення їхніх прав, Суд зазначає, що заяви про відставку, якими заявники намагалися змінити юридичні підстави для свого звільнення з «порушення присяги» на звільнення за власним бажанням, так і не були розглянуті та не мали жодних наслідків. Виконання заявниками своїх обов'язків було припинено саме на підставі спірної Постанови Верховної Ради України, і заявники можуть вважатися потерпілими від порушення їхніх конвенційних прав у зв'язку з цим. Беручи до уваги дуже конкретний контекст і послідовність подій у цій справі, подання заяв про відставку можна розглядати як намір заявників у конкретний момент припинити свої функції суддів Конституційного Суду України,

і воно не може бути підставою для висновку, що спірна постанова – нормативно-правовий акт, яким їх було фактично звільнено з посади – не мала на них негативного впливу.

84. Отже, заперечення Уряду відхиляються.

(b) Застосовність статті 8 Конвенції

85. Переходячи до питання застосовності статті 8 Конвенції, яке має розглядатися незалежно від позиції Уряду держави-відповідача, Суд повторює, що трудові спори *per se* не виключаються зі сфери «приватного життя» у розумінні статті 8 Конвенції. Існують певні типові аспекти приватного життя, на які можуть вплинути такі спори внаслідок звільнення, пониження, відмови у доступі до професії або застосування інших подібних несприятливих заходів. До цих аспектів входить (i) «внутрішнє коло» заявника, (ii) можливість заявника встановлювати та розвивати відносини з іншими людьми та (iii) соціальна і професійна репутація заявника. У таких спорах існують два напрямки, за якими, як правило, виникають питання, пов'язані з приватним життям: або через підстави вжиття оскаржуваного заходу (у такому випадку Суд застосовує підхід, заснований на підставах), або, у деяких справах, через наслідки для приватного життя (у такому випадку Суд застосовує підхід, заснований на наслідках) (див. рішення у справі «Денісов проти України» [ВП] (*Denisov v. Ukraine*) [GC], заява № 76639/11, пункт 115, від 25 вересня 2018 року). Під час застосування підходу, заснованого на наслідках, Суд визнає застосовність статті 8 Конвенції лише за умови, якщо ці наслідки є дуже серйозними та значною мірою впливають на приватне життя заявника (там само, пункт 116).

86. У цій справі підстави для звільнення заявників суворо обмежувалися виконанням ними суддівських функцій і жодним чином не стосувалися їхнього приватного життя. Окрім того, заявники справді розглядали оскаржувані події як свавільний та політично вмотивований напад на Конституційний Суд України як на інституцію – питання, не пов'язане з їхнім правом на повагу до приватного життя. Однак вони також стверджували, що їхнє звільнення за «порушення присяги» мало значні негативні наслідки для їхньої репутації. Вони також стверджували, що це призвело до негативних фінансових наслідків. Розглянувши ці твердження Суд вважає, що звільнення заявників справді мало значний вплив на їхнє внутрішнє коло з огляду на подальші матеріальні збитки та вплив на їхню репутацію, оскільки підстава для звільнення – «порушення присяги» – безпосередньо стосувалася їхньої особистої недоторканності та професійної компетентності. Суд вважає, що спірний захід значною мірою вплинув на приватне життя заявників, а тому підпадає під сферу дії статті 8 Конвенції (див. для порівняння та в якості протилежного прикладу

згадане рішення у справі «Денісов проти України» (*Denisov v. Ukraine*), пункти 122 і 129). З цього випливає, що стаття 8 Конвенції є застосовною.

(с) Висновок щодо прийнятності

87. Суд також вважає, що скарги за статтею 8 Конвенції не можуть бути відхилені як явно необґрунтовані у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції і не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнанні прийнятними.

В. Суть

1. Доводи сторін

88. Заявники стверджували, що втручання в їхні права за статтею 8 Конвенції було незаконним, оскільки національне законодавство не передбачало можливість притягнення до відповідальності суддів Конституційного Суду України за зміст рішення Конституційного Суду України.

89. Заявники також доводили, що діяли правомірно під час ухвалення Рішення від 30 вересня 2010 року. Зокрема, 05 лютого 2008 року Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження за попереднім поданням про визнання неконституційним Закону України 2004 року «Про внесення змін до Конституції України» із суто процесуальних підстав (див. пункт 9), і ніщо не перешкоджало Конституційному Суду України розглянути нове подання по суті щодо того ж питання. Крім того, можливість такого перегляду підтверджувалася Рішенням Конституційного Суду України від 26 червня 2008 року, в якому було роз'яснено конституційну юрисдикцію цього суду (див. пункт 10). Заявники також стверджували про відсутність ознак вчинення ними дій зі злим умислом або грубою недбалістю під час голосування за Рішення від 30 вересня 2010 року. Мотиви Верховної Ради України для їхнього звільнення обмежувалися її незгодою з юридичною позицією Конституційного Суду України.

90. Уряд доводив, що заявників звільнили на законних підставах. Рішення від 30 вересня 2010 року було ухвалено неправомірно з огляду на положення ухвали Конституційного Суду України від 05 лютого 2008 року (див. пункт 9), якою було відмовлено у відкритті конституційного провадження у зв'язку з подібним поданням про конституційний перегляд змін до Конституції України 2004 року. Крім того, Рішення від 30 вересня 2010 року Верховна Рада України визнала незаконним актом, який призвів до узурпації влади тогочасним Президентом України та зрештою до насильницьких подій в Україні,

які почалися наприкінці 2013 року і тривали до лютого 2014 року. Тому для Верховної Ради України було важливо відновити довіру суспільства до судової влади, ухваливши, зокрема, постанову про звільнення заявників з посад. Насамкінець порядок звільнення заявників передбачав належні гарантії забезпечення їхніх процесуальних прав.

2. Оцінка Суду

(а) Чи мало місце втручання

91. Як зазначалося раніше (див. пункт 86), звільнення заявників за «порушення присяги» значною мірою вплинуло на їхнє приватне життя з огляду на негативні фінансові та репутаційні наслідки, спричинені звільненням за «порушення присяги». Отже, такий захід становив втручання у право заявників на повагу до їхнього приватного життя (див. також рішення у справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), заява № 21722/11, пункти 165 – 167, ЄСПЛ 2013 з подальшими посиланнями).

92. Втручання у право на повагу до приватного життя порушуватиме статтю 8 Конвенції, якщо воно не буде виправданим за пунктом 2 статті 8 Конвенції як таке, що було здійснене «згідно із законом», переслідує одну або декілька законних цілей, перелічених у ньому, і є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей чи цілей.

(b) Чи було втручання законним

93. Словосполучення «згідно із законом» пункту 2 статті 8 Конвенції по суті посиляється на національне законодавство та встановлює зобов'язання забезпечувати дотримання його матеріально-правових і процесуальних норм (див. рішення у справі «Акоп'ян проти України» (*Akopyan v. Ukraine*), заява № 12317/06, пункт 109, від 05 червня 2014 року). Якщо було доведено, що втручання не відповідало закону, то зазвичай порушення статті 8 Конвенції встановлюється без визначення того, чи переслідувало втручання «законну мету», або чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві» (див., наприклад, рішення у справах «Чорап проти Молдови» (*Ciorap v. Moldova*), заява № 12066/02, пункт 104, від 19 червня 2007 року; «Халікова проти Азербайджану» (*Khalikova v. Azerbaijan*), заява № 42883/11, пункт 128, від 22 жовтня 2015 року; «Чукаєв проти Росії» (*Chukayev v. Russia*), заява № 36814/06, пункт 137, від 05 листопада 2015 року та «Поровський проти Польщі» (*Porowski v. Poland*), заява № 34458/03, пункт 171, від 21 березня 2017 року).

94. До того ж словосполучення «згідно із законом» стосується якості відповідного закону та вимагає, щоб він був сумісним з принципом верховенства права і доступним для відповідної особи, яка до того ж повинна мати можливість передбачити наслідки його застосування для себе. Таким чином, це словосполучення, *inter alia*, передбачає, що формулювання національного законодавства має бути достатньо передбачуваним, щоб дати особам належну вказівку на обставини та умови, за яких органи державної влади мають право вдаватися до заходів, що зачіпають їхні права за Конвенцією (див. рішення у справі «Фернандез Мартінез проти Іспанії» [ВП] (*Fernández Martínez v. Spain*) [GC], заява № 56030/07, пункт 117, ЄСПЛ 2014 (витяги) з подальшими посиланнями). Крім того, законодавство має забезпечувати певний рівень юридичного захисту проти свавільного втручання органів державної влади. У цьому контексті необхідним є існування чітких процесуальних гарантій. Те, які саме гарантії вимагатимуться, принаймні певною мірою залежатиме від характеру та масштабів відповідного втручання (див. згадане рішення у справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), пункт 170 з подальшими посиланнями).

95. У цій справі рішення про звільнення заявників ґрунтувалося виключно на статті 126 Конституції України, яка передбачала, *inter alia*, що у випадку «порушення присяги» суддя має бути звільнений з посади органом, який його обрав або призначив. Ці законні підстави для втручання були дуже загальними і, якщо вони не обмежувалися іншими застосовними положеннями та практикою, як вбачається, вони надавали широку свободу розсуду національним органам влади.

96. Суд зазначає, що він вже розглядав аспект «якості закону» стосовно законності застосованих до суддів в Україні покарань за «порушення присяги». В його згаданому рішенні у справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), пункти 174 – 182) він взяв до уваги такі відповідні міркування:

«174. Суд зазначає, що текст «присяги судді» надавав широкі можливості тлумачення такого правопорушення, як «порушення присяги». Нове законодавство тепер приділяє конкретну увагу зовнішнім ознакам зазначеного порушення (див. статтю 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» 1998 року, зі змінами ...). Хоча нове законодавство було незастосовним до справи заявника, важливо зазначити, що конкретизація поняття «порушення присяги» у зазначеній статті все ще залишає дисциплінарному органу широку свободу розсуду з цього питання (див. також відповідний витяг з висновку Венеціанської комісії ...).

175. Проте Суд визнає, що у певних сферах може бути важко сформулювати закони з високою чіткістю, а певний рівень гнучкості навіть може бути бажаним, щоб національні суди мали змогу застосовувати право у контексті їхньої оцінки того, які заходи необхідні за конкретних обставин кожної справи (див. рішення від 27 травня 1996 року у справі «Гудвін проти Сполученого Королівства» (*Goodwin v. the United Kingdom*), пункт 33, *Збірник рішень*

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

Європейського суду з прав людини 1996-II). Логічним наслідком принципу загального застосування законів є те, що законодавчі акти не завжди є чітко сформульованими. Необхідність уникати надмірної жорсткості у формулюваннях і відповідати обставинам, які змінюються, означає, що багато законів неминуче більшою або меншою мірою містять нечіткі формулювання. Тлумачення та застосування таких актів залежить від практики (див. рішення у справі «Гожелік та інші проти Польщі» [ВП] (*Gorzelik and Others v. Poland*) [GC], заява № 44158/98, пункт 64, ЄСПЛ 2004-I).

176. Ці застереження, які накладають обмеження на вимогу чіткості законодавчих актів, особливо важливі у сфері дисциплінарного права. Насправді, у справах щодо військової дисципліни Суд встановив, що навряд чи можна розробити норми, які б детально описували різні типи поведінки. Отже, органи державної влади мають формулювати подібні норми більш загально (див. рішення у справі «Асоціація австрійських солдатів-демократів і Губі проти Австрії» (*Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi v. Austria*), від 19 грудня 1994 року, пункт 31, Серія А № 302).

177. Досвід інших країн показує, що підстави для дисциплінарної відповідальності суддів зазвичай формулюються загально, хоча існування прикладів детального нормативного регулювання зазначеного питання необов'язково свідчить про відповідність застосовної законодавчої практики та передбачуваність законодавства цієї галузі ...

178. Отже, у контексті дисциплінарного права має існувати розумний підхід під час оцінки чіткості законодавчих актів, оскільки існує об'єктивна необхідність у визначенні *actus reus* таких правопорушень у загальних формулюваннях. У протилежному випадку законодавчий акт не буде всебічно охоплювати питання та вимагатиме постійного перегляду й внесення змін, аби відповідати новим обставинам, що виникають у практиці. Отже, опис правопорушення у законодавчому акті, який ґрунтується на переліку конкретних видів поведінки, але має на меті загальне та необмежене кількісно застосування, не забезпечує гарантії належного вирішення питання передбачуваності закону. Повинні бути визначені і вивчені інші фактори, що впливають на якість правового регулювання та належність юридичного захисту від свавілля.

179. У зв'язку з цим Суд зазначає, що наявність конкретної і послідовної практики тлумачення відповідного положення закону була фактором для висновку про передбачуваність зазначеного положення (див. згадане рішення у справі «Гудвін проти Сполученого Королівства» (*Goodwin v. the United Kingdom*), пункт 33). Хоча цей висновок був зроблений в контексті системи загального права, тлумачення, здійснюване судовими органами, не може недооцінюватися й у системах континентального права під час забезпечення передбачуваності законодавчих положень. Саме ці органи повинні послідовно тлумачити точне значення загальних положень закону та розвіювати будь-які сумніви щодо його тлумачення (див., *mutatis mutandis*, згадане рішення у справі «Гожелік та інші проти Польщі» (*Gorzelik and Others v. Poland*), пункт 65).

180. Стосовно цієї справи, то ніщо не свідчить, що під час розгляду справи заявника існували які-небудь керівні принципи та практика, які б встановлювали послідовне та обмежувальне тлумачення поняття «порушення присяги».

181. Суд також вважає, що необхідні процесуальні гарантії для запобігання свавільному застосуванню відповідних норм матеріального права запроваджені

не були. Зокрема, національне законодавство не передбачало жодних обмежень строків ініціювання та здійснення провадження щодо судді за «порушення присяги». Відсутність будь-яких строків давності, що розглядалося раніше за статтею 6 Конвенції, зробила дискреційні повноваження дисциплінарних органів необмеженими у часі та порушила принцип юридичної визначеності.

182. Крім того, національне законодавство не передбачало відповідної шкали стягнень за дисциплінарні порушення та не містило норм, які б забезпечували їхнє застосування згідно з принципом пропорційності. На момент розгляду справи заявника існувало лише три види стягнень за дисциплінарні проступки: догана, пониження кваліфікаційного класу та звільнення з посади. Зазначені три види стягнень надавали небагато варіантів для пропорційного накладення на суддю дисциплінарного стягнення. Отже, органам державної влади надавалися обмежені можливості для врівноваження конкуруючих суспільних та приватних інтересів у кожній конкретній справі.»

97. Застосовуючи наведені міркування, Суд встановив в рішенні у справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), що застосовне національне законодавство не відповідало вимогам передбачуваності та захисту від свавілля, підсумувавши свої висновки таким чином (там само, пункти 184 і 185):

«184. Насамкінець найважливішою противагою неминучим дискреційним повноваженням дисциплінарного органу у цій сфері була б наявність незалежного та безстороннього перегляду. Проте національне законодавство не передбачало відповідної системи такого перегляду, про що йшлося раніше, і вона, як виявилось, була недоступна заявникові.

185. Відповідно відсутність керівних принципів та практики, які б встановлювали послідовне та обмежувальне тлумачення поняття «порушення присяги», а також відсутність належних юридичних гарантій призвели до непередбачуваності наслідків застосування відповідних положень національного законодавства. Виходячи з цього, цілком можна припустити, що будь-яка неналежна поведінка судді, яка мала місце у будь-який момент протягом його професійної кар'єри, за бажанням дисциплінарного органу могла бути розтлумачена, як достатня фактична підстава для обвинувачення у вчиненні такого дисциплінарного проступку як «порушення присяги» та призвести до його звільнення з посади.»

98. Ця справа відрізняється тим, що вона стосується судді Конституційного Суду України, а тому правових положень стосовно цього суду, а не лише статті 126 Конституції України, застосовної до всіх суддів. Крім того, в проміжку між подіями в рішенні у справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*) та подіями у цій справі, відбулися інші відповідні зміни законодавства, зокрема прийняття нового Закону України «Про судоустрій» у липні 2010 року (див. пункт 45), і контекст двох справ значно відрізняється. Отже, Суд розгляне, чи виправдовує зазначене інший висновок щодо «якості закону» та передбачуваності покарання, накладеного на заявника за «порушення присяги».

99. На момент подій у цій справі звільнення судді за порушення присяги регулювалося, окрім статті 126 Конституції України, статтею

32 Закону «Про ВРЮ» та статтею 105 Закону «Про судоустрій» 2010 року (див. пункти 43 і 45). Стаття 126 Конституції України залишилася незмінною після подій в рішенні у справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*). Стаття 32 Закону «Про ВРЮ», яка була визнана такою, що відповідала Конституції України (див. пункт 47), містила певні вказівки, хоч і дуже загальні, стосовно того, що можна було вважати порушенням присяги судді. Хоча це положення не застосовувалося до справи заявника в рішенні у справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), в своєму рішенні у тій справі Суд, посилаючись на висновок Венеціанської комісії, справді взяв до уваги, що «конкретизація поняття «порушення присяги» у [статті 32 Закону «Про ВРЮ»] ... все ще залишає дисциплінарному органу широку свободу розсуду з цього питання» (див. пункт 96). Насамкінець стаття 105 Закону «Про судоустрій» 2010 року стосувалася процедури звільнення з посади і не вносила чіткості у зміст поняття «порушення присяги».

100. З цього випливає, що Суд не вбачає внесення жодних законодавчих змін після ухвалення рішення у справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), які могли б вважатися покращенням передбачуваності у питанні поведінки судді, яка становить «порушення присяги» згідно з українським законодавством. Уряд також не посилався на відповідну практику, яка могла б посприяти вирішенню питання у зв'язку з цим.

101. Суд також зазначає, що статус суддів Конституційного Суду України був визначений спеціальним законодавством, а саме: Законом «Про Конституційний Суд України». Стаття 28 цього Закону в редакції, чинній на момент подій, встановлювала функціональний імунітет для суддів Конституційного Суду України, вказуючи, зокрема, що вони не мали нести юридичну відповідальність за результати свого голосування в цьому суді. Сторони не уточнили тлумачення цього положення і, зокрема, чи забезпечувало воно імунітет не лише від кримінальної та цивільної відповідальності, але й передбачало захист від звільнення. Однак з огляду на той факт, що заявників звільнили саме за результати їхнього голосування, зокрема, за їхній суддівський висновок, відображений у Рішенні від 30 вересня 2010 року (див. пункт 17), питання, чи могло це положення Закону «Про Конституційний Суд України» тлумачитися як таке, що обмежувало обсяг відповідальності суддів Конституційного Суду України за «порушення присяги» згідно зі статтею 126 Конституції України та статтею 32 Закону «Про ВРЮ», мало вирішальне значення та вимагало здійснення детального аналізу.

102. Як вбачається, на момент подій у практиці чи іншому авторитетному джерелі не було роз'яснено ці питання.

103. За таких обставин зазвичай потрібен дуже детальний і чіткий аналіз, аби продемонструвати, що під час застосування Конституції України і законодавства всі відповідні аргументи було враховано, а спірне рішення ґрунтувалося на ретельному тлумаченні відповідних правових принципів. Верховна Рада України не навела такий аналіз та обґрунтування. Крім того, хоча ВАСУ, діючи як суд першої інстанції у справах заявників, дійшов висновку, що функціональний імунітет за статтею 28 Закону «Про Конституційний Суд України» мав пріоритет і перешкоджав звільненню заявників з посади за «порушення присяги», Верховний Суд України скасував цю постанову, не здійснивши детальний аналіз обсягу імунітету суддів, гарантованого Законом «Про Конституційний Суд України».

104. У зв'язку з цим Суд не може не наголосити на важливості чіткої та передбачуваної нормативно-правової бази щодо імунітету суддів та їхньої відповідальності для цілей забезпечення незалежності суддів. Суд посилається на порівняльно-правове дослідження (див. пункти 68 – 71) і міжнародні стандарти щодо незалежності суддів та вважає загалом, що відповідальність судді за зміст судової діяльності є дуже делікатним питанням, яке вимагає розмежування спірного тлумачення або застосування закону, з одного боку, та рішення чи заходу, які виявляють, наприклад, серйозне й грубе порушення закону, свавілля, серйозне спотворення фактів або очевидну відсутність законних підстав для судового заходу, з іншого. Лише остання зазначена поведінка може становити *actus reus* таких кримінальних правопорушень. Крім того, справи про відповідальність судді вимагають розгляду суб'єктивної сторони стверджуваної неправомірної поведінки. Слід розрізняти добросовісну судову помилку від недобросовісного проступку судді. Суд бере до уваги відповідні принципи, розроблені в Рекомендації Комітету міністрів (див. пункт 58), і вважає, що в таких справах необхідно здійснити спеціальний аналіз *mens rea* кожного окремого судді для встановлення індивідуального суб'єктивного аспекту такої поведінки.

105. Це стосується суддів Конституційного Суду, які, як зауважила Венеціанська комісія, повинні нести відповідальність за свої суддівські висновки у виняткових випадках крайнього відступу від принципів і стандартів верховенства права та конституційності (див. пункт 63). Порівняльне дослідження національного законодавства держав-членів щодо дисциплінарної відповідальності та звільнення суддів (див. пункти 72 і 73) вказує на існування чіткої тенденції серед держав-членів стосовно загального розуміння, що підстави для накладення покарання на суддів Конституційного Суду мають бути особливо суворими та обмеженими.

106. На думку Суду, максимальна обережність і детальне обґрунтування мають особливо важливе значення у зв'язку зі

звільненням суддів Конституційного Суду та за обставин, коли рішення про їхнє звільнення ухвалює Парламент. Отже, недостатня чіткість законодавства щодо звільнення суддів Конституційного Суду, а також його застосування Парламентом і судами без детального правового обґрунтування, зокрема, складових елементів «порушення присяги» згідно з чинним законодавством, складно узгодити із самою метою, яку переслідує покарання за порушення присяги, – збереження віри у верховенство права.

107. У цій справі рішення, за ухвалення якого заявників звільнили, було спірним у конституційно-правовому аспекті, як зауважила Венеціанська комісія (див. пункт 50). Не слід забувати, що на заявників було накладено покарання за суддівський висновок зі складного правового питання, яке також було предметом серйозної дискусії в Україні та за її межами. Зокрема, це питання привернуло увагу ПАРЄ, яка висловила занепокоєння щодо способу прийняття змін до Конституції України 2004 року та закликала органи державної влади України якомога швидше вирішити це питання для забезпечення легітимності змін до Конституції України 2004 року та їхньої відповідності європейським стандартам (див. попередній пункт). Хоча наведене, безумовно, не є вирішальним у питанні, чи правильно тлумачило Конституцію та законодавство України рішення, за яке на заявників було накладено стягнення, конкретний контекст і складність питання вимагали особливої обачності та вагомих аргументів, якщо наділений повноваженнями звільняти суддів Конституційного Суду України орган – Верховна Рада України – вважала, що голосування заявників під час ухвалення рішення з таких питань становило «порушення присяги».

108. У контексті наведеного Суд вважає, що відсутність чіткості та детальних пояснень стосовно описаних обставин призвела до юридичної невизначеності, яка є неприйнятною, особливо коли йдеться про термін перебування на посаді суддів у суді, який відіграє ключову роль у підтримці верховенства права та демократії. Хоча зрозуміло, що практика з питання стосовно сутності «порушення присяги» судді Конституційного Суду України цілком природно може бути обмеженою, особливо в такій новій демократичній державі як Україна, вимоги щодо юридичної визначеності слід розглядати як такі, які вимагають особливо чіткої юридичної аргументації з урахуванням усього чинного законодавства та його основних принципів під час застосування такого поняття як «порушення присяги», яке не застосовувалося до суддів Конституційного Суду України до оскаржуваних подій. За відсутності дуже детального та чіткого обґрунтування складових елементів «порушення присяги» у зв'язку з діями, які, як стверджується, вчинили заявники, національні органи влади скористалися своїми дискреційними повноваженнями у такий

спосіб, який підірвав юридичну визначеність, а тому суперечив вимозі законності для цілей статті 8 Конвенції.

109. Суд пам'ятає конкретний контекст звільнення заявників. Масові народні протести та насильницькі події, які призвели до позачергової зміни державної влади в Україні, мали вплинути на рішення, ухвалені Верховною Радою України у той період. Проте Суду не було надано доказів, що Верховна Рада України мала діяти в умовах крайньої необхідності у зв'язку з цим конкретним питанням, і в будь-якому випадку суди, які розглядали це питання, мали достатньо часу для належного розгляду справ заявників під час подальшого судового перегляду. Отже, загальна ситуація, яка існувала на момент звільнення заявників Верховною Радою України, не виправдовувала недотримання органами державної влади основних вимог Конвенції щодо законності та передбачуваності.

110. Отже, було порушено статтю 8 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

111. Заявники скаржилися за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що пов'язані з їхнім звільненням справи не були розглянуті «незалежним і безстороннім судом». Вони також скаржилися, що їхні справи не розглянув «суд, встановлений законом»; не була дотримана встановлена на національному рівні процедура, яка передбачала попередній розгляд питання Конституційним Судом України; їм не було дозволено брати ефективну участь у розгляді їхніх справ; не було забезпечено їхнє право на ухвалення вмотивованого рішення; і не було дотримано принцип юридичної визначеності, оскільки не існувало строку для притягнення до відповідальності за «порушення присяги».

112. Відповідна частина пункту 1 статті 6 Конвенції передбачає:

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...»

A. Прийнятність

113. Сторонами не оскаржувалася застосовність статті 6 Конвенції. Суд уже неодноразово встановлював, що спори щодо звільнення суддів в Україні стосувалися «права» у розумінні статті 6 Конвенції, і в таких питаннях позбавлення членів суддівського корпусу захисту, гарантованого цивільним аспектом статті 6 Конвенції, на підставі особливого обов'язку проявляти лояльність та довіру до держави було невиправданим (див., серед інших джерел, згадане рішення у справі

«Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*), пункти 87 – 91 та рішення у справі «Гуменюк та інші проти України» (*Gumenyuk and Others v. Ukraine*), заява № 11423/19, пункти 44 – 67, від 22 липня 2021 року з подальшими посиланнями). Суд не вбачає підстав для іншого висновку у цій справі.

114. Суд також зазначає, що вказані скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнанні прийнятними.

В. Суть

1. Доводи сторін

115. Заявники доводили, що провадження у Верховній Раді України не відповідало принципам незалежності та безсторонності, оскільки процес був дуже політизований, а переважаючі політичні міркування перешкодили справедливому розгляду їхніх справ. Крім того, вони стверджували, що відсутність процесуальної справедливості на етапі розгляду питання Верховною Радою України не була виправлена під час подальшого судового розгляду їхніх справ, оскільки суди, які вивчали це питання, не навели вагомого обґрунтування їхньому звільненню та знехтували фактом недотримання належної процедури, передбаченої Регламентом Конституційного Суду України (яка передбачала попередній розгляд дисциплінарної справи цим судом). Крім того, суди не розглядали дотримання Верховною Радою України вимог справедливості та безсторонності, а також забезпечення нею гарантій незалежності суддів.

116. Заявники також доводили, що не отримали належного обґрунтування для рішення про їхнє звільнення. Згідно з їхніми твердженнями незгода з Рішенням Конституційного Суду України не могла бути підставою для висновку про порушення ними присяги. Крім того, ані Постанова Верховної Ради України, ані рішення судів не містили виправдання для визнання їх винними у порушенні присяги, яке б ґрунтувалося на фактах, які, у свою чергу, могли бути кваліфіковані як порушення присяги згідно з національним законодавством.

117. Уряд заперечив проти доводів заявників. Він наполягав, що національні суди мали повну юрисдикцію для перегляду Постанови Верховної Ради України і, таким чином, усунули будь-які можливі питання несправедливості, що існували на етапі розгляду питання Верховною Радою України. Уряд наголосив, що Регламент Конституційного Суду України не був обов'язковим для Верховної Ради України, заявники брали ефективну участь у судових засіданнях,

а судове провадження не характеризувалося жодними ознаками несправедливості.

118. Уряд також зазначив, що під час ухвалення Постанови про звільнення заявників, Верховна Рада України розглядала Рішення від 30 вересня 2010 року не як рішення суду *per se*, а як незаконний акт, який призвів до узурпації державної влади тогочасним Президентом України, а згодом – до насильницьких дій у 2013 – 2014 роках. Національні суди, у свою чергу, ретельно розглянули доводи заявників і, зрештою, тільки їхня поведінка у зв'язку з ухваленням Рішення від 30 вересня 2010 року була визнана порушенням присяги та достатньою підставою для їхнього звільнення.

119. Уряд дійшов висновку, що порушення пункту 1 статті 6 Конвенції не було.

2. Оцінка Суду

120. Суд повторює, що з огляду на принцип, згідно з яким Конвенція покликана гарантувати права, які є практичними та ефективними, а не теоретичними або ілюзорними, право на справедливий суд не може вважатися ефективним, якщо клопотання та зауваження сторін не будуть справді «заслухані», тобто належним чином розглянуті судом. У рішеннях судів і трибуналів мають бути належним чином наведені підстави, на яких вони ґрунтуються. Цей обов'язок обґрунтовувати рішення не вимагає детальної відповіді на кожен аргумент, висунутий скаргником, а передбачає, що сторони судового провадження можуть розраховувати на отримання конкретної та чіткої відповіді на аргументи, які є вирішальними для результату цього провадження. Ступінь застосування цього обов'язку обґрунтовувати рішення може змінюватися залежно від характеру рішення та має визначатися з огляду на обставини справи (див. рішення у справі «Мазахір Джафаров проти Азербайджану» (*Mazahir Jafarov v. Azerbaijan*), заява № 39331/09, пункти 34 і 35, від 02 квітня 2020 року з подальшими посиланнями).

121. У цій справі Верховна Рада України провела розгляд питання, який завершився ухваленням Постанови про звільнення заявників за «порушення присяги». Постанову Верховної Ради України переглянули ВАСУ та Верховний Суд України. Отже, з огляду на межі розгляду скарг заявників Суд має спочатку розглянути, чи були дотримані вимоги «незалежного та безстороннього суду» на етапі ухвалення Постанови Верховною Радою України. Потім, якщо ці вимоги не були дотримані на цьому етапі, необхідно встановити, чи усунув розгляд справи національними судами виявлені недоліки.

122. Суд зазначає, що ця справа стосується підзвітності двох суддів політичному органу, який діяв не як орган державної влади, який попередньо розглядає це питання, а здійснив повноваження з

ухвалення остаточного рішення, яке призвело до звільнення заявників. Оскільки таке здійснення повноважень не було попередньо обумовлено жодною оцінкою питання незалежним органом, судовий розгляд справи *ex post* мав вирішальне значення для загальної оцінки відповідності провадження на національному рівні пункту 1 статті 6 Конвенції. Це питання розглядається далі.

123. Згідно з практикою Суду навіть коли орган, який вирішує спори щодо «прав та обов'язків цивільного характеру», не відповідає пункту 1 статті 6 Конвенції за певними аспектами, відсутність порушення Конвенції може бути встановлена за умови, якщо провадження у цьому органі «в подальшому підлягає контролю судовим органом, який має повну юрисдикцію та забезпечує гарантії пункту 1 статті 6 Конвенції» (див. рішення у справах «Альбер та Ле Конт проти Бельгії» (*Albert and Le Compte v. Belgium*), від 10 лютого 1983 року, пункт 29, Серія А № 58 та «Цфайо проти Сполученого Королівства» (*Tsfayo v. The United Kingdom*), заява № 60860/00, пункт 42, від 14 листопада 2006 року).

124. У своїй практиці Суд наголосив на автономному визначенні вимоги «повної юрисдикції». Він також визначив критерії, згідно з якими має оцінюватися обсяг судового розгляду. По-перше, у випадку спорів щодо «прав та обов'язків цивільного характеру» суд повинен мати юрисдикцію для розгляду всіх питань факту та права, які стосуються поданого до нього спору. По-друге, така «повна юрисдикція» означає, що суд мав достатню юрисдикцію у провадженні або забезпечив його належний розгляд. По-третє, щоб оцінити достатність обсягу розгляду, здійсненого національним судом у конкретній справі, необхідно врахувати повноваження відповідного судового органу і такі фактори, як: (а) предмет спору; (б) процесуальні гарантії, які існують в адміністративній процедурі, що підлягає судовому розгляду; (с) метод і обсяг фактичного судового розгляду (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Дахан проти Франції» (*Dahan v. France*), заява № 32314/14, пункт 51, від 03 листопада 2022 року).

125. Заявники стверджували про неналежність судового розгляду, оскільки національні суди не забезпечили належну процедуру, передбачену на національному рівні, яка, на їхню думку, мала включати попередній розгляд питання Конституційним Судом України, як того вимагав Регламент Конституційного Суду України. У зв'язку з цим Суд зазначає, що національні суди достатньою мірою розглянули аргументи заявників і вважали, що Конституційний Суд України не мав повноважень запроваджувати обов'язкову процедуру звільнення його суддів, прийнявши Регламент Конституційного Суду України (див. пункт 28). Оскільки національні суди мають найкращі можливості для тлумачення національного законодавства, завдання

Суду полягає не у висловленні думки про правильне тлумачення законодавства України у зв'язку з цим питанням. Крім того, Суд зауважує, що заявники не стверджували, що суди, які переглядали Постанову Верховної Ради України, не були наділені «повною юрисдикцією» для розгляду всіх відповідних питань факту та права. Справді, ніщо не свідчить, що українське законодавство якоюсь мірою обмежувало розгляд, який суди могли здійснювати у справах, подібних до справи заявників.

126. Проте Суд зазначає, що у контексті такого тлумачення національні суди повинні були оцінити надання заявникам достатніх гарантій незалежного та безстороннього розгляду їхніх справ, і розглянути всі відповідні питання факту та права, які мали вирішальне значення для результату справи. Зокрема, вимагало детальної відповіді питання, чи відповідало звільнення заявників з посади конституційним гарантіям незалежності суддів, у тому числі функціональному імунітету суддів Конституційного Суду України, яке обмежувало обсяг їхньої юридичної відповідальності за результати голосування в якості членів Конституційного Суду України. Це питання не могло бути проігнороване за замовчанням і вимагало детального вивчення, щоб судовий розгляд міг вважатися «достатнім» для цілей Конвенції. У зв'язку з цим Суд нагадує свої висновки за статтею 8 Конвенції, що національні суди за обставин справ, які вони розглядали, і з огляду на важливість гарантії терміну перебування суддів на посаді для підтримання верховенства права та демократії, мали навести дуже докладне і чітке обґрунтування складових елементів «порушення присяги», як стверджувалося, вчиненого суддею Конституційного Суду України (див. пункти з 95 до 108). Оскільки цього зроблено не було, рішення про звільнення заявників не могли вважатися достатньо обґрунтованими. За цих обставин Суд не вбачає підстав також розглядати питання, чи підірвало таке недостатнє обґрунтування незалежність і безсторонність національних судів. Він також не вбачає необхідності у розгляді інших процесуальних недоліків, на які скаржилися заявники.

127. Отже, було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з правом заявників на вмотивоване рішення у їхніх справах.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 18 КОНВЕНЦІЇ У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТЕЮ 8 КОНВЕНЦІЇ

128. Посилаючись на статті 8 і 18 Конвенції, заявники скаржилися, що їхнє звільнення переслідувало іншу мету, ніж вказану органами державної влади. Стаття 18 передбачає:

«Обмеження, дозволені згідно з [цією] Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.»

А. Доводи сторін

129. Уряд повторив, що згідно з практикою Суду самої лише підозри, що органи державної влади застосували свої повноваження з іншою метою, ніж визначено Конвенцією, недостатньо для доведення порушення статті 18 Конвенції (див. рішення у справі «Ходорковський проти Росії» (*Khodorkovskiy v. Russia*), заява № 5829/04, пункт 255, від 31 травня 2011 року). Він стверджував, що заявники не надали доказів, що справжня мета їхнього звільнення відрізнялася від офіційно проголошеної. Уряд доводив, що Закон «Про відновлення дії окремих положень Конституції», яким Рішення від 30 вересня 2010 року було фактично скасовано, був прийнятий до Постанови про звільнення заявників (див. пункти 14 і 16). Таким чином, Постанова була юридичним наслідком закону, а не навпаки. Він також зазначив, що звільнення заявників не забезпечувало досягнення стверджуваної заявниками мети, тобто визнання недійсним Рішення від 30 вересня 2010 року.

130. Заявники доводили, що справжні причини їхнього звільнення полягали у створенні законних підстав для зміни Конституції України у спрощеному порядку, їхньому покаранні за правові погляди, які не поділяла більшість у Верховній Раді України, і демонстрації іншим суддям можливості притягнення до дисциплінарної відповідальності за їхні погляди та думки, якщо вони відрізнятимуться від поглядів законодавчого органу в певний момент часу. Вони також зазначили, що справжня мета органів державної влади полягала у досягненні умовної політичної угоди, що являло собою погано замаскований порядок денний.

В. Оцінка Суду

1. Загальні принципи

131. Загальні принципи щодо тлумачення та застосування статті 18 Конвенції наведено в рішенні Великої палати у справі «Мерабішвілі проти Грузії» [ВП] (*Merabishvili v. Georgia*) [GC], заява № 72508/13, від 28 листопада 2017 року, пункти 287 – 317), які можуть бути узагальнені таким чином.

132. Подібно до статті 14 Конвенції, стаття 18 Конвенції не може існувати незалежно. Вона може застосовуватися лише у поєднанні зі статтею Конвенції чи протоколів до неї, яка встановлює або кваліфікує права та свободи, що Високі Договірні Сторони зобов'язалися забезпечити особам, які перебувають під їхньою юрисдикцією. Стаття 18 Конвенції забороняє Високим Договірним Сторонам обмежувати закріплені Конвенцією права та свободи у цілях, не передбачених самою Конвенцією, і у цьому аспекті вона є незалежною. Отже,

подібно до позиції щодо статті 14 Конвенції, статтю 18 Конвенції буде порушено навіть якщо не було порушено статтю, у поєднанні з якою вона застосовується (там само, пункти 287 – 288).

133. Сам факт невідповідності обмеження конвенційного права або свободи всім вимогам положення, яким воно встановлене, необов'язково порушить питання за статтею 18 Конвенції. Окремий розгляд скарги за цією статтею є виправданим, тільки якщо скарга на обмеження, яке було застосоване з метою, не передбаченою Конвенцією, вбачається основним аспектом справи (там само, пункт 291).

2. Застосування у цій справі

134. Суд зазначає, що заявників звільнили з посад за участь в ухваленні Рішення від 30 вересня 2010 року. Самі заявники вважали зазначене Рішення законним, тоді як національні органи влади розглядали його як протиправну дію, яка призвела до узурпації влади тогочасним Президентом України, а згодом – до насильницьких подій у період з листопада 2013 року до кінця лютого 2014 року. Таким чином, на думку заявників, їхнє звільнення не могло пояснюватись нічим іншим, ніж прихованим мотивом, оскільки вони не вчиняли жодних протиправних дій, тоді як Уряд вважав це законним покаранням за протиправну поведінку заявників.

135. Суд повторює, що рішення, за ухвалення якого заявників було звільнено, було спірним у конституційно-правовому аспекті (див. пункти 50 і 96). Він зауважує, що, на думку Верховного Суду України, ухвалення Рішення від 30 вересня 2010 року явно суперечило присязі судді та становило її порушення, оскільки порушувало баланс розподілу повноважень між гілками влади і становило втручання в повноваження законодавчого органу (див. пункт 26). Хоча Суд уже встановив, що звільнення заявників за порушення присяги дійсно порушило їхні права за статтею 8 Конвенції у зв'язку з відсутністю чіткого закону та практики щодо, зокрема, складових елементів поняття «порушення присяги», а також у зв'язку з використанням органами державної влади своїх дискреційних повноважень у спосіб, який підривав юридичну визначеність і суперечив вимозі законності (див. пункт 108), ніщо не свідчить, що звільнення заявників з посади ґрунтувалося на чомусь іншому, ніж на тлумаченні відповідного закону, спрямованого на покарання суддів за «порушення присяги», або воно в інший спосіб відповідало прихованому порядку денному. Суд погоджується, що в дуже складному правовому контексті, в якому відбулося оскаржуване звільнення, органи державної влади діяли, вважаючи, що заявники порушили присягу. Аргументи заявників не переконують Суд у наявності прихованого мотиву в органів державної влади у супереч статті 18 Конвенції.

136. Загалом за відсутності небезпідставної скарги за цим пунктом Суд вважає, що скарга за статтею 18 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції і має бути відхилена.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

137. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

138. Стосовно матеріальної шкоди заявники вимагали призначення їм пенсійного забезпечення, на яке колишній суддя мав би право згідно з національним законодавством, а також сплати суми пенсії за період з моменту їхнього звільнення і до дати виконання рішення Суду, яким встановлюватиметься порушення їхніх прав. Заявники також вимагали 50 000 євро кожен в якості відшкодування моральної шкоди.

139. Уряд стверджував, що вимоги заявників були необґрунтованими і мали бути відхилені Судом.

140. Суд зазначає, що заявники не подали належних доказів у зв'язку з їхніми вимогами про відшкодування матеріальної шкоди. Тому він відхиляє цю вимогу (див. рішення у справі «Костянтин Маркін проти Росії» [ВП] (*Konstantin Markin v. Russia*) [GC], заява № 30078/06, пункти 165 і 167, ЄСПЛ 2012 (витяги)).

141. Стосовно моральної шкоди Суд вважає, що за обставин цієї справи встановлення порушень статті 8 Конвенції і пункту 1 статті 6 Конвенції само собою становить належну справедливую сатисфакцію для цілей статті 41 Конвенції.

B. Судові та інші витрати

142. Заявники не висунули жодних вимог за цим пунктом. Отже, Суд нічого не присуджує.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* об'єднати заяви;

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ОВЧАРЕНКО ТА КОЛОС ПРОТИ УКРАЇНИ»

2. *Оголошує* прийнятними скарги за статтею 8 Конвенції та пунктом 1 статті 6 Конвенції, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
3. *Постановляє*, що було порушено статтю 8 Конвенції;
4. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з правом на вмотивоване рішення суду;
5. *Постановляє*, що немає потреби розглядати прийнятність та суть решти скарг заявників за пунктом 1 статті 6 Конвенції;
6. *Постановляє*, що встановлення порушення становить достатню справедливую сатисфакцію будь-якої моральної шкоди, завданої заявникам, і *відхиляє* вимогу заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 12 січня 2023 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мартіна Келлер
(*Martina Keller*)
Заступник Секретаря

Жорж Раварані
(*Georges Ravarani*)
Голова